

Nr 31.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, m. m.

Genom en den 9 april 1952 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 223, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

1) Lag

med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Är tilltalad i sådan ålder att skyddsuppfostran kan förekomma och övertygas han om brott som kan medföra fängelse eller straffarbete, må rätten, i stället för att döma till straff för brottet eller, därest han övertygas jämväl om annat brott, för brotten gemensamt, efter hörande av barnavårdsnämnd överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran. Beträffande den som är elev i skola tillhörande barn- och ungdomsvården skall vad nu sagts om barnavårdsnämnd i stället gälla skolans styrelse.

Vad i lag eller författning finnes stadgat angående särskild verkan av att någon dömes till fängelse skall äga motsvarande tillämpning vid överlämnande som i första stycket sägs.

Bestämmelsen i första stycket, att överlämnande som där sägs må användas i stället för straff, gäller icke avsättning eller suspension och ej heller särskild påföljd för brott, som finnes stadgad i lag eller författning.

2 §.

Den som ej fyllt aderton år må icke dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl äro därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1953.

Genom lagen upphäves 8 § andra stycket lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom.

2) L a g

angående ändring i lagen den 19 maj 1944 (nr 215) om eftergift av åtal mot vissa underåriga.

Härigenom förordnas, att 2, 3 och 4 §§ lagen den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

2 §.

Eftergift av åtal må äga rum, om den underåriga omhändertages för skyddsuppfostran eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning samt det med skäl kan antagas att *han skall avhålla sig från att ånyo begå brott*, eller

om brottet är ringa och det uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Åtal skall dock väckas, om det finnes påkallat med hänsyn till den allmänna laglydnaden eller eljest ur allmän synpunkt.

3 §.

Frågan om eftergift av åtal skall prövas av statsåklagare.

Frågan om eftergift av åtal skall prövas av statsåklagare. *Sådan fråga skall handläggas med största skyndsamhet; eftergives ej åtalet, skall det väckas utan dröjsmål.*

4 §.

Är skäligen — — — — — hans tillrättaförande.
Nämndens yttrande — — — — — i övrigt.

Det åligger nämnden att avgiva sitt yttrande med största skyndsamhet.

Är brottet — — — — — yttrande inhämtats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1953.

¹ Senaste lydelse av 3 § se SFS 1948: 404.

3) L a g

angående ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig.

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives och att i samma lag skall införas en ny paragraf, betecknad 6 §, av nedan angiven lydelse.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

3 §.

Förekommer i mål mot underårig anledning att döma till frihetsstraff, *tvångsuppfostran* eller förvaring eller att meddela villkorligt anstånd med straffs ådömande, skall vid målets prövning och avgörande rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. Har rätten vid huvudförhandling handlagt målet i den sammansättning som eljest är föreskriven och rör målet ej brott vara kan följa straffarbete i två år eller därutöver, vare rätten dock domför utan nämnd.

Förekommer i mål mot underårig anledning att döma till frihetsstraff eller förvaring eller att meddela villkorligt anstånd med straffs ådömande *eller att överlämna åt barnavårdsnämnd eller skolstyrelse att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran*, skall vid målets prövning och avgörande rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. Har rätten vid huvudförhandling handlagt målet i den sammansättning som eljest är föreskriven och rör målet ej brott vara kan följa straffarbete i två år eller därutöver, vare rätten dock domför utan nämnd.

Vad nu — — — — — särskild sammansättning.

6 §.

Mål mot underårig skall alltid behandlas skyndsamt.

Väckes allmänt åtal mot den som ej fyllt aderton år för brott vara straffarbete kan följa, skola, ändå att han ej är häktad, de tidsfrister iakttagas som äro föreskrivna för åtgärd i mål vari den tilltalade är häktad. I stället för den tid av en vecka, som i 45 kap. 14 § rättegångsbalken är föreskriven för hållande av huvudförhandling, skall dock gälla en tid av två veckor.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1953.

4) L a g

angående ändrad lydelse av 46 § 2 mom. lagen den 6 juni 1924 (nr 361)
om samhällets barnavård och ungdomsskydd (barnavårdslag).

Härigenom förordnas, att 46 § 2 mom. lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård och ungdomsskydd (barnavårdslag)¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

46 §.

2 mom. Slutlig utskrivning av barn, som omhändertagits för skydds-
uppfostran, skall äga rum senast, då
barnet fyller aderton år. Utskrivning
av barn, som intagits i skola tillhö-
rande barna- och ungdomsvården ef-
ter fyllda femton år, må dock upp-
skjutas, till dess tre år förflutit från
intagandet. Har i dylik skola intaget
barns uppförande varit opålitligt, må
med utskrivningen anstå, till dess det
fyllt tjuguet år.

2 mom. Slutlig utskrivning av
barn, som omhändertagits för skydds-
uppfostran, skall äga rum senast, då
barnet fyller aderton år *eller, om bar-
net fyllt femton år vid omhändertaga-
andet, senast tre år därefter.* Ut-
skrivning av barn, som intagits i skola
tillhörande barna- och ungdomsvår-
den efter fyllda femton år, må dock
uppskjutas till dess tre år förflutit
från intagandet. Har i dylik skola in-
taget barns uppförande varit opålit-
ligt, må med utskrivningen anstå, till
dess det fyllt tjuguet år.

Slutlig utskrivning — — — — — ett år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1953.

Beträffande de i propositionen anförda skäl, för vilka redogörelse icke lämnas här nedan, får utskottet hänvisa till propositionen.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås att den som är under 18 år icke skall få dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om det icke föreligger särskilda skäl. Dessutom föreslås en bestämmelse, enligt vilken domstol i stället för att döma underårig till straff för brott kan överlämna åt barnavårdsnämnd att omhändertaga den underårige för skyddsuppfostran. I jämförelse med nu gällande bestämmelser innebär detta stadgande den ändringen att sådant

¹ Senaste lydelse se SFS 1946:335.

överlämnande skall ske utan samband med villkorlig dom. Vidare föreslås bestämmelser i syfte att påskynda behandlingen av mål och ärenden angående brott av den som ej fyllt 18 år. De föreslagna bestämmelserna äro avsedda att träda i kraft den 1 juli 1953.

Inledning.

Den straffrättsliga myndighetsåldern är i vårt land 15 år. För den som uppnått denna ålder gäller alltså att hans lagstridiga gärningar äro straffbara; har han icke fyllt 18 år, medger dock strafflagen vid bestämmandet av påföljden ett mildare bedömande.

Straffmyndigheten innebär emellertid icke att de unga lagöverträdare, som dömas för brott, skola omhändertagas under samma behandlingsformer som fullvuxna. Tvärtom har man på olika sätt sökt att sörja för att de unga skola få den särbehandling som bäst lämpar sig för deras tillrättaförande. Redan år 1902 infördes för ungdom under 18 år en särskild behandlingsform, tvångsuppfostran. Sedan det genom 1924 års barnavårdslagstiftning blev möjligt att omhändertaga vanartad ungdom i åldern 15—17 år för skyddsuppfostran, kom även denna behandlingsform till användning för ungdom som begått brott. Genom lagen om villkorlig dom, vilken trätt i kraft den 1 januari 1944, och lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga, som trätt i kraft den 1 juli samma år, främjades den utvecklingen, att skyddsuppfostran användes i ökad omfattning, medan antalet förordnanden om tvångsuppfostran starkt nedgick. Såsom en konsekvens härav upphävdes lagen om tvångsuppfostran år 1947.

Avskaffandet av tvångsuppfostran byggde sålunda på att de lagöverträdare i åldern 15—17 år som behövde vård på anstalt i stället skulle omhändertagas för skyddsuppfostran. Då chefen för justitiedepartementet förordade denna reform (prop. 298/1947 s. 35), framhöll han, i likhet med strafflagberedningen, att man icke behövde hysa några farhågor för att domstolarna i avsaknad av möjligheten att döma till tvångsuppfostran komme att i större utsträckning döma ungdom under 18 år till ovillkorligt frihetsstraff. Detta antagande synes också ha visat sig riktigt under de första åren efter reformen, då endast några få ungdomar i denna åldersgrupp intogos i fångvårdsanstalterna.

I skrivelse den 24 september 1951 har emellertid riksåklagaren anmält, att de senaste åren ett stigande antal unga lagöverträdare i åldern 15—17 år dömts till ovillkorligt frihetsstraff, och att han därför velat bringa det aktuella läget av den kriminalpolitiska behandlingen av brottslig ungdom i denna åldersgrupp till Kungl. Maj:ts kännedom. Riksåklagaren ger i skrivelsen uttryck för en stark oro inför den kommande utvecklingen och framhåller i anslutning därtill angelägenheten av snara åtgärder för att hindra att ett allt större antal av de yngsta lagöverträdarna kommer att överföras till fångvården. Bland de möjligheter att förebygga den befarade utveck-

lingen, vilka synas ligga närmast till hands, framhållas åtgärder innebärande en höjning av straffmyndighetsåldern eller förbud för domstolarna att annat än under särskilda förutsättningar döma ungdom under 18 år till ovillkorligt frihetsstraff. Det önskade resultatet synes även kunna nås genom en ändring av 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga. Även en sänkning av den nedre åldersgränsen för möjligheten att döma till ungdomsfängelse, vilken säkerligen skulle innebära att de grövre fallen regelmässigt komme i åtnjutande av denna behandlingsform, anser riksåklagaren — i jämförelse med den begynnande utvecklingen — vara ett godtagbart alternativ. Som sin uppfattning ville emellertid riksåklagaren hävda, att det ur allmänna synpunkter är till övervägande fördel för samhället, om de socialvårdande organen betros med att omhänderhava behandlingen av kriminell ungdom. En annan sak är, att anstaltsorganisationen inom socialvården uppenbart behöver i olika avseenden förstärkas för att kunna på ett effektivt sätt taga hand om det mest svårbehandlade klientelet. Riksåklagaren har slutligen ifrågasatt om det icke vore nödvändigt att inom fångvårdens anstaltsorganisation vidtaga provisoriska åtgärder, ägnade att förebygga eller i varje fall minska de ogynnsamma verkningar som torde vara förbundna med de ungas omhändertagande å fångvårdsanstalt.

I ytterligare skrivelse den 26 november 1951 har riksåklagaren anført, att det utredningsförfarande som föregår bestämmandet av reaktionsform för lagöverträdare i samma åldersgrupp är behäftat med väsentliga svagheter, vilka medföra betydande vådor ur kriminalpolitisk synpunkt. Sålunda är den tid som förlöper från den brottsliga handlingen till beslutet om samhällets reaktion ofta alltför lång. Det framstår som angeläget att genom personalförstärkningar och organisatoriska anordningar hos de myndigheter, som syssla med unga lagöverträdare — polisen, barnavårdsnämnderna, åklagarmyndigheterna och eventuellt domstolarna — söka åvägbringa ett snabbare förfarande till förkortande av utredningstiden. Vidare synas möjligheterna att under denna tid hindra de unga från fortsatt brottslighet icke vara tillfredsställande. Såväl rättsliga som faktiska förutsättningar måste skapas för att omedelbart efter det att misstanke uppkommit där om att brott förövats av ungdom i åldern 15—17 år den misstänkte må kunna omhändertagas där anledning finnes antaga att han återfaller i brott. För detta ändamål synes erforderligt dels att en översyn verkställs av lagstiftningen i ämnet och dels att anstalter eller kliniker — förslagsvis kallade *övervakningshem* — för tillfällig förvaring av de unga inrättas.

I anledning av dessa båda skrivelser anmodade chefen för justitiedepartementet strafflagberedningen, barnavårdskommittén och ungdomsvårdsskolautredningen att avgiva gemensamt utlåtande. Den senare skrivelsen remitterades även till socialstyrelsen. Dessutom uppdrog departementschefen åt byråchefen Torsten Eriksson att utföra en klientelundersökning och upprätta en återfallsstatistik rörande fångar som dömts till ovillkorligt frihetsstraff före fyllda 18 år.

Strafflagberedningen, barnavårdskommittén och ungdomsvårdsskoleutredningen ha den 19 januari 1952 avgivit gemensamt utlåtande över riksåklagarens båda skrivelser (i det följande benämnt *kommittéernas utlåtande*). Kommittéerna ha i utlåtandet gjort vissa allmänna uttalanden om behandlingen av lagöverträdare i åldersgruppen 15—17 år samt föreslagit vissa omedelbara lagstiftningsåtgärder. Vid utlåtandet äro fogade av strafflagberedningen och barnavårdskommittén var för sig upprättade lagutkast med tillhörande motiv ävensom ett särskilt yttrande av ledamoten i strafflagberedningen, professor Ivar Agge.

Riksåklagarens båda skrivelser och kommittéernas utlåtande med därvid fogade bilagor återfinnas å s. 61—116 i propositionen.

Socialstyrelsen har den 20 februari 1952 avgivit infordrat utlåtande över riksåklagarens skrivelse den 26 november 1951.

Byråchefen Erikssons undersökning av det yngsta fångvårdsklientelet, vilken avlämnats den 5 mars 1952, har offentliggjorts i tryck (SOU 1952: 5).

En statistisk bearbetning av uppgifter ur domstolsakterna i mål rörande ungdom under 18 år, som de tre senaste åren dömts till ovillkorligt frihetsstraff, har inom justitiedepartementet utförts av hovrättsassessorn Sara Falk. Denna utredning har intagits i propositionen å s. 53—60.

Kommittéernas utlåtande.

Kommittéerna uttala sig för den principen, att **ungdom under 18 år icke bör dömas till frihetsstraff utan i stället omhändertagas enligt barnavårdslagen**. Förverkligandet av denna princip betrakta kommittéerna som ett mål för utvecklingen på detta område. Kommittéerna anföra bl. a.:

Uppdelningen av vården om de yngsta lagöverträdarna på två olika administrativa områden, socialvårdens och kriminalvårdens, medför allvarliga olägenheter och minskar utsikterna till gynnsamma resultat av kampen mot brottsligheten. Det framstår såsom ett viktigt kriminalpolitiskt önskemål att denna dualism undanröjes och att omhändertagandet av de yngsta organiseras efter enhetliga linjer, så att inte tillfälliga eller godtyckliga omständigheter utan endast behovet av omhändertagande och möjligheten till uppfostran blir avgörande för vilken vårdform som kan komma i fråga. Samhällsskyddets intresse kräver uppenbarligen att vårdorganen skall vara i stånd att genom omsorgsfull differentiering av det åt dem anförtrödda klientelet tillse, att den lilla procent av mera svårbehandlade fall som förefinnes blir omhändertagen på sådant sätt att man inte behöver befara att den obehindrat fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Kommittéerna framhålla att principen om fängelsestraffets avskaffande för ungdom under 18 år bör komma till klart uttryck i lagstiftningen. I synnerhet för den nu pågående översynen av ungdomsvårdsskolorna är det av den största betydelse att genom lagstiftning ett dylikt klarläggande kommer till stånd med hänsyn till beräkningen av personal- och anstaltsresurser inom barna- och ungdomsvården.

Kommittéerna ha uttalat sig om den i riksåklagarens skrivelse den 24 september 1951 ifrågasatta möjligheten att komma till rätta med föreliggande svårigheter genom att sänka åldersgränsen för ungdomsfängelse. Detta alternativ avstyrkes av kommittéerna, som framhålla att den behandling som avses med ungdomsfängelse icke i något avseende är anordnad på sådant sätt att det finns anledning att antaga att den skulle vara ändamålsenligare än skyddsuppfostran.

I utlåtandet anföres vidare att åtgärder skyndsamt böra vidtagas för att stärka samhällets möjligheter att på ändamålsenligt sätt omhändertaga det ifrågasvarande klientelet. Enligt kommittéernas uppfattning ligger frågan om samhällets resurser i kampen mot brottsligheten väsentligen på det ekonomiska planet. Aldrig så omsorgsfullt utarbetade lagar äro till föga gagn, om icke de ekonomiska förutsättningarna skapas för deras tillämpning i enlighet med deras syfte.

Kommittéerna framhålla i denna del särskilt, att i fråga om ett fåtal tidigt utvecklade, utpräglade asociala unga brottslingar enbart pedagogiska åtgärder i deras nuvarande utformning icke förslå till samhällets skydd. Här kan ytterligare ifrågakomma dels psykiatrisk vård dels ock i övrigt förbättrade resurser. Ungdomsvårdsskoleutredningen, som anser nuvarande resurser i nämnda hänseenden otillräckliga, har sin uppmärksamhet starkt inriktad på dessa problem, bland vilka anstaltsproblemet för de utpräglade psykopaterna hör till barna- och ungdomsvårdens mest brådskande uppgifter.

De nu angivna uttalandena sammanfatta kommittéerna i följande två punkter:

1. Som mål för utvecklingen av brottsbekämpandet beträffande åldersgruppen 15—17-åringar bör uppställas, att allt omhändertagande för vård och tillsyn sker av barnavårdsorgan och regleras i barnavårdslagen, i den mån icke särskild psykiatrisk vård finnes erforderlig. Slutmålet är med andra ord att beträffande denna åldersgrupp kunna helt avstå från användandet av frihetsstraff.

2. Kommittéernas dagsaktuella arbetsuppgifter bör omedelbart inriktas på att i förslag till åtgärder och anslagsäskanden, som snarast möjligt bör framläggas, verka för det under punkt 1. angivna programmets realiserande, så att i första hand vård och tillsyn i frihet må kunna effektivt genomföras och, i den mån anstaltsbehandling icke kan undvaras, vårdmöjligheterna i barnavårdens hem och skolor liksom i psykiatriska anstalter fullt svarar mot behovet och erforderliga resurser för eftervården tillhandahållas.

I utlåtandet anföres att det länge visat sig förenat med olägenheter att, då domstol överlämnar åt barnavårdsnämnd att för skyddsuppfostran omhändertaga ungdom som begått brott, detta sker i form av en villkorlig dom. Denna dom, vilken leder till den regelmässigt frihetsberövande, djupt ingripande skyddsåtgärd som skyddsuppfostran utgör, har förväxlat med en vanlig villkorlig dom och för allmänheten lätt framstått som en otillräcklig reaktion mot brottet. Därför föreslå kommittéerna att domstolens överlämnande åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för skyddsuppfostran

utbrytes ur den villkorliga domen och erhåller en fristående ställning som samhällelig skyddsåtgärd.

I samband med bestämmelsen härom föreskrives, att den som icke fyllt 18 år ej får dömas till frihetsstraff, med mindre särskilda skäl därtill äro. Kommittéerna anföra att ett närmare angivande i lagtext av dessa skäl icke låter sig göra. Så länge barnavården saknar resurser för omhändertagande av de farligaste unga brottslingarna, kan det tyvärr i enstaka fall visa sig nödvändigt att underkasta dem fängsligt förvar till förhindrande av fortsatt brottslighet.

Kommittéerna föreslå vissa ändringar i lagen om åttaleftergift i syfte att närmare angiva de skäl som böra föranleda åklagaren att draga mål mot den underårige under domstols prövning. I samband därmed föreslås att, då åklagaren finner skäl för frihetsstraff föreligga och av denna anledning åtal vid domstol påkallat, frågan skall underställas riksåklagaren.

Vidare föreslå kommittéerna vissa lagändringar i syfte att påskynda handläggningen av mål och ärenden rörande lagöverträdare under 18 år.

Kommittéernas förslag till lagändringar sammanfattas i följande punkter:

3. För att främja den utveckling, för vilken kommittéerna uttalat sig under 1 och 2, bör nu stiftas en lag vari stadgas att den som ej fyllt 18 år ej får dömas till fängelse med mindre särskilda skäl därtill äro. Såsom ett sådant särskilt skäl kan icke accepteras åsikten, att en dom å frihetsstraff skulle vara bättre ägnad än skyddsuffostran att avhålla andra än den tilltalade från att begå liknande brott.

4. Till främjande av att ungdom under 18 år icke utan trängande skäl drages inför domstol bör statsåklagares rätt att med barnavårdsnämnd träffa uppgörelse om vård enligt barnavårdslagen vidgas genom uttryckligt stadgande i lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga, varav framgår att åtal vid domstol ej bör väckas med mindre särskilda, i lagen angivna skäl därtill föranleder.

5. Till främjande av att ungdom under 18 år omhändertages för skyddsuffostran i stället för att dömas till frihetsstraff bör domstols överlämnande till barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd i nämnda syfte frigöras från de villkor som enligt lagen om villkorlig dom uppställts för meddelande av sådan dom och utbrytas ur den villkorliga domen till en fristående skyddsåtgärd.

6. Härutöver bör för närvarande icke göras några ändringar i lagstiftningen om domstols befogenhet att meddela villkorlig dom beträffande den som ej fyllt 18 år, men kommittéerna överlämnar ett inom barnavårdskommittén utarbetat utkast till vissa ändringar i barnavårdslagen jämte motiv, åsyftande att efter mönster från lagen om villkorlig dom vidga barnavårdsnämndernas möjligheter att vid sidan om skyddsuffostran anordna tillfredsställande vård och tillsyn av ungdom i åldern 15—17 år.

7. Bestämmelser bör meddelas åsyftande att åvägabringa största möjliga snabbhet i handläggningen av mål och ärenden angående lagöverträdare under 18 år. Förslag härom framförs i bifogade lagutkast.

Den av riksåklagaren väckta frågan om inrättande av övervakningshem har övervägts av kommittéerna efter två olika linjer, nämligen dels i

anslutning till rättegångsbalkens bestämmelser om övervakning av misstänkt under 18 år i syfte att undvika häktning och dels inom barnavårdens ram såsom en förberedelse till skyddsuffostran och för att utreda behovet därav. Kommittéerna, som icke hunnit avsluta dessa utredningar, uttala sig för att övervakningsmöjligheterna böra anordnas inom barnavårdens ram och förutsätta att ärendets fortsatta utredning överlämnas till barnavårdskommittén. I sin sammanfattning anföra kommittéerna sålunda:

8. Åtgärder bör vidtagas för att, beträffande person under 18 år som misstänkes för brott, inom barnavårdens ram åstadkomma betryggande övervakningsmöjligheter till förebyggande av fortsatt brottslig verksamhet. För detta ändamål bör frågan om inrättande av utredningshem eller övervakningsavdelningar i barnavårdens regi, till en början i Stockholm, Göteborg och Malmö, skyndsamt utredas.

Yttranden.

Infordrade yttranden över kommittéernas utlåtande ha efter remiss avgivits av rikets hovrätter, riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Kalmar, Malmöhus, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län samt 1951 års fångvårdsutredning.

Riksåklagarämbetet har bifogat yttranden av landsfogdarna i Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, statsåklagaren och åklagaren i ungdomsmål i Stockholm, statsåklagarna i Göteborg och Malmö, samt stadsfiskalerna i Eskilstuna, Borås, Västerås och Gävle. Vidare ha bifogats, av överståthållarämbetet yttranden av magistraten, polismästaren och kriminalpolisintendenten i Stockholm, av länsstyrelsen i Södermanlands län yttrande av barnavårdsassistenten i samma län, av länsstyrelsen i Malmöhus län yttrande av poliskammaren i Malmö samt av länsstyrelsen i Kopparbergs län yttrande av statens fattigvårds- och barnavårds-konsulent i elfte distriktet.

Yttranden ha vidare efter remiss inkommit från Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Sveriges advokatsamfund, Svenska socialvårdsförbundet, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler, föreningen Sveriges landsfiskaler samt barnavårdsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

För innehållet i yttrandena redogöres å s. 13—36 i propositionen.

Departementschefen.

Sedan kommittéernas förslag varit föremål för överarbetning inom justiedepartementet, remitterades förslag i ämnet till lagrådet. Därvid anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*, bl. a. följande.

»Inom åldersgruppen under 18 år ha ovillkorliga frihetsstraff varit sällsynta. Tidigare fanns för denna åldersgrupp en särskild behandlingsform, tvångsuppfostran, vilken av domstol kunde föreskrivas såsom påföljd för brott. Denna behandlingsform avskaffades år 1947, sedan det visat sig att den i praktiken alltmer ersattes av skyddsuppfostran. En förutsättning för denna reform var att det klientel som behövde vård på anstalt skulle omhändertagas för skyddsuppfostran. Därvid uttalade jag, i likhet med strafflagberedningen, den uppfattningen att man icke behövde hysa farhågor för att domstolarna i avsaknad av möjligheten att döma till tvångsuppfostran skulle i större utsträckning döma ungdom under 18 år till ovillkorligt frihetsstraff.

Såsom framgår av riksåklagarens skrivelse den 24 september 1951 visade sig också detta antagande vara riktigt under de första åren efter reformen. Därefter har antalet ovillkorliga fängelsedomar inom denna åldersgrupp stigit. Det kan då vara av betydelse att söka bilda sig någon uppfattning om vad som orsakat denna ökning. Några yttranden utgå från att det föreligger en ändrad inställning hos domstolarna. I flertalet yttranden framhålles däremot att ökningen icke kan uppfattas såsom ett uttryck för en ändrad praxis hos domstolarna. Man anser att den i stället bör sättas i samband med en allmän ökning av brottsligheten inom denna åldersgrupp. Det rör sig för övrigt i sin helhet om ett så litet antal fall att ändringar i siffrorna kunna förklaras av mera tillfälliga omständigheter.

Den av byråchefen Eriksson utförda klientelundersökningen (SOU 1952: 5) synes giva vid handen att ovillkorliga frihetsstraff numera som regel användas endast i mycket svåra fall. Både denna utredning och den av hovrättsassessorn Sara Falk utförda genomgången av domstolsakterna visa, att en väsentlig del av de till ovillkorligt frihetsstraff dömda utgöres av elever i ungdomsvårdsskola, vilka begått brott under permission, såsom villkorligt utskrivna eller efter rymning. Hela antalet i den sistnämnda utredningen undersökta domar utgör 80. Av dessa avsågo dock 15 sådana som förut avtjänat frihetsstraff, ytterligare 4 utläningar, som synas ha uppehållit sig i landet endast tillfälligt, och 3 fall där någon åtgärd enligt barnavårdslagen icke varit ifrågasatt och något yttrande härom icke inhämtats. Bland därefter återstående 58 fall, i vilka ovillkorligt frihetsstraff ådömts, avsågo 47 fall ungdomsvårdsskoleelever, och i 32 fall av dessa hade vederbörande skolstyrelse eller socialstyrelsen i avgivet yttrande motsatt sig ett återtagande till skolan. Ehuru domstolen icke är bunden härav, är det uppenbart att den knappast kan åsidosätta ett sådant yttrande och att detta därför kan vara avgörande för utgången; i vad mån så verkligen varit förhållandet kan endast i några undantagsfall utläsas ur domskälen. I fråga om de övriga ungdomsvårdsskoleeleverna hade skolstyrelsen (eller socialstyrelsen) i 11 fall tillstyrkt en fortsatt behandling på ungdomsvårdsskola, medan yttrande om reaktionsformen saknas i 4 fall. Beträffande de 11 fall som icke avse ungdomsvårdsskoleelever hade barnavårdsnämnd i 5 fall föreslagit eller beslutat skyddsuppfostran och i 6 fall motsatt sig åtgärd enligt barnavårds-

lagen eller ansett behandling på sluten avdelning av ungdomsvårdsskola behöflig, vilket dock icke kunnat ordnas.

I det förslag till avskaffande av tvångsuppfostran, som lades till grund för 1947 års lagstiftning i detta ämne, anförde strafflagberedningen att beredningen förutsatte att, när socialstyrelsen icke längre, såsom tidigare, kunde överföra mera elakartade fall från ungdomsvårdsskola till tvångsuppfostringsanstalt, det borde inrättas någon särskild ungdomsvårdsskola för dessa med den strängare regim som kunde finnas erforderlig och dit sådana fall kunde hänvisas som skulle ha ifrågakommit till tvångsuppfostran. I anledning av detta uttalande, vilket underströks i flera remissyttranden, framhöll jag att det då pågick en utbyggnad av Långanäs yrkesskola, vilken skulle medföra ökade möjligheter till differentierad vård av det relativt svårskötta klientelet. Skolan, som har till huvuduppgift att ta emot ungdomar över 18 år, har även fått ta hand om svårfostrade under 18 år, i den mån utrymmet räckt till.

Det har emellertid visat sig att det klientel som hänvisas till ungdomsvårdsskolorna under senare år blivit allt besvärligare. Denna utveckling har medfört vissa svårigheter att med skolornas nuvarande resurser effektivt omhändertaga de mest svårbehandlade. Efter förslag av ungdomsvårdsskoleutredningen har chefen för socialdepartementet i statsverkspropositionen till denna riksdag, femte huvudtiteln (s. 67—69), förordat en utbyggnad av Sundbo yrkesskola. Ungdomsvårdsskoleutredningen är dessutom sysselsatt med att utarbeta en plan för organisationen av ungdomsvårdsskolorna. En väsentlig linje i utredningens program är att de nuvarande stora elevgrupperna skola delas upp i små grupper, där de besvärligaste eleverna få mindre möjligheter att göra sig gällande, medan samtidigt en intensivare fostran från personalens sida kan ske. Denna metod för behandlingen brukar betecknas »den lilla gruppens princip».

Av vad nu sagts torde framgå att ökningen av antalet ovillkorliga frihetsstraff i åldersgruppen under 18 år, bland annat, sammanhänger med att ett antal av de ungdomar som intagits på ungdomsvårdsskola fortsätter att begå brott i samband med rymningar, permissioner och försöksutskrivningar och på grund därav överföres till fängelserna. Därigenom avbrytes den skyddsuppfostran, för vilken dessa elever intagits i skolorna. Det är uppenbarligen nödvändigt att närmare överväga denna, icke åsyftade och ej heller förutsedda utveckling. Frågan gäller alltså, var de mest svårbehandlade skola omhändertagas eller, med andra ord, om ungdomsvårdsskoleorganisationen, såvitt angår ungdom i åldern 15—17 år, i princip bör vara inrättad för hela åldersgruppen eller för denna åldersgrupp med undantag av de svåraste fallen. För att ungdomsvårdsskoleutredningen skall kunna fullfölja sin planläggning av skoleorganisationen, och även för att strafflagberedningen och barnavårdskommittén skola kunna utföra sitt arbete på hithörande område, är ett principiellt ställningstagande från statsmakternas sida påkallat.

Innan jag anger min ståndpunkt i denna fråga, som är huvudfrågan i

kommittéernas utlåtande, vill jag något beröra de alternativ som föreligga. Inom de vanliga fångvårdsanstalterna finnas icke några möjligheter till en särbehandling av dessa yngsta. I viss utsträckning är det möjligt att göra en differentiering, men denna kan icke för närvarande drivas så långt att icke detta yngsta klientel sammanblandas med äldre och mera avancerade brottslingar. Frågan om inrättande av säranstalter för det yngre, ordinära fångklientelet har behandlats vid årets riksdag. Därvid framhöll jag i statsverkspropositionen, andra huvudtiteln (s. 82) att jag anslöt mig till fångvårdsutredningens uppfattning att straff- och fängelsefångar i åldersgruppen 15—17 år snarast borde överföras till socialvården, men att i avbidan härpå under en övergångstid dessa ungdomar skulle underkastas behandling på säranstalter på samma sätt som utredningen förordat för 18—20-årsgruppen. Inrättandet av dessa säranstalter medför alltså en i viss mån ökad möjlighet till differentiering men löser icke problemet för den yngsta åldersgruppen.

I riksåklagarens skrivelse den 24 september 1951 har framförts det alternativet att den nedre åldersgränsen för ungdomsfängelse, vilken nu är 18 år, skulle sänkas. En sådan ändring skulle, enligt riksåklagarens mening, medföra att de grövre fallen regelmässigt skulle komma in under denna behandlingsform. Kommittéerna ha avstyrkt detta förslag och framhållit att ungdomsfängelse icke i något hänseende skulle vara ändamålsenligare än skyddsuppfostran. Jag vill här till en början påpeka, att det icke blir möjligt att med tillgängliga resurser realisera detta alternativ. Vad som redan finns och vad som kommer till genom den planerade Roxtunaanstalten behövs mer än väl för ungdomsfängelsets nuvarande uppgifter. Man kan icke med säkerhet räkna med att, om man öppnar vägen till ungdomsfängelse för den yngsta gruppen, tillströmningen stannar vid ett så begränsat antal som de till ovillkorligt frihetsstraff dömda nu utgöra. I varje fall är det icke möjligt att, utan en betydande utbyggnad, ordna en särbehandling inom ungdomsfängelsets ram för den yngsta åldersgruppen.

Framför allt vill jag emellertid framhålla, att det här skulle bli fråga om sammanblandning av olika åldersgrupper på samma anstalt med de svårigheter detta medför inom detta känsliga och obalanserade klientel. Naturligtvis kan det tänkas att enstaka 17-åringar kunna vara tidigt utvecklade och jämförliga med dem som äro något år äldre, men man bör säkerligen akta sig för att tro att en avancerad brottslighet i allmänhet är ett uttryck för en tidig mognad. Det torde snarare förhålla sig så att kriminalitet ofta är ett symptom på känslomässig efterblivenhet och omognad. Att sålunda med brottslighetens art såsom grund hänföra vissa i åldern 15—17 år till en högre åldersgrupp är icke sakligt motiverat. Tvärtom har man anledning befara att dessa yngsta påverkas i en skadlig riktning genom att sammanföras med äldre, mera avancerade brottslingar.

I yttrandena anföres att socialvårdens resurser för närvarande äro otillräckliga för att taga hand om de svåraste fallen. Detta är emellertid icke något sakligt skäl för att bibehålla någon grupp av de mest svårbehandlade

inom fångvården längre än som är oundgängligen nödvändigt. På längre sikt gäller frågan icke, vilka resurser socialvården för närvarande har för denna uppgift. Fångvårdens nuvarande möjligheter att omhändertaga de yngsta lagöverträdarna äro minst lika bristfälliga. Frågeställningen måste i stället avse, vilka resurser samhället som helhet bör använda och upprusta för att bekämpa brottsligheten inom den yngsta åldersgruppen. Och härvid måste det göras alldeles klart att det tidsbestämda frihetsstraffet i dess nuvarande utformning icke är någon ändamålsenlig behandling för ungdom under 18 år. Den av byråchefen Eriksson upprättade återfallsstatistiken bestyrker vad man redan förut känner av andra undersökningar, nämligen att återfallsprocenten för de ungdomar som suttit i fängelse är skrämmande hög. Sålunda visar statistiken för åren 1946—1950, om man bortser från dem som dömts endast för militärförseelser, att av de 55 som frigåvos från frihetsstraff, vilket ådömts dem före fyllda 18 år, samtliga med undantag av 8 återfallit i sådana brott som redovisas i straffregistret. Uträknat i procent innebär detta att 85 procent återfallit. Av de 45 bland de sålunda frigivna, vilka tidigare varit intagna på ungdomsvårdsskolor, hade 42 återfallit i straffregisterbrott; återfallsprocenten för dessa var alltså 90. Visserligen utgöra de som dömas till ovillkorligt frihetsstraff ett urval av de svåraste inom sin åldersgrupp och man kan redan av denna anledning vänta sig en hög återfallsfrekvens. Utredningen visar dock att fängelsestraff icke förmått att återföra dem till laglydnad.

Det är synnerligen viktigt att understryka detta, ty i diskussionen förekomma ofta uttalanden som tyda på att man vill betrakta fängelse som en hårdare och effektivare åtgärd, från vilken samhället avstår enbart av mildhet och humanitet. Man hävdar att fängelsestraff även för de yngsta äro påkallade av hänsyn till den laglydige medborgarens rättmätiga anspråk på rättsskydd. Detta betraktelsesätt är alldeles oriktigt. All erfarenhet talar för att ett effektivt bekämpande av brottsligheten bland dessa unga kräver en intensiv och omsorgsfull påverkan under en lång tid genom kvalificerad personal och i former som för den unge möjliggöra en mognad och en naturlig anpassning i samhället. Av en jämförelsevis kortvarig isolering i enbart straffande syfte kan man icke vänta sig något annat än en utveckling till återfallsbrottslighet, till framtida skada för samhället och den laglydige medborgaren, för att icke tala om brottslingen själv.

Nu kan det naturligtvis sägas att ingen behandling alltid lyckas till fullo och att en viss del av varje åldersgrupp, hur väl man än söker påverka de unga, ändå utvecklas i dålig riktning. Man måste dock allvarligt erinra sig att det här är fråga om ungdom i pubertetsåldern och att man beträffande denna ålder knappast av aktuella svårigheter och beteenderubbningar kan draga några säkra slutsatser om den kommande utvecklingen. Att döma en så ung person till ovillkorligt frihetsstraff innebär att samhället ger upp hoppet om att kunna bryta hans utveckling till återfallsförbrytare och uppfostra honom till en laglydig medborgare. Något sådant bör uppenbarligen icke få ske, innan man på alla sätt och under tillräckligt lång tid försökt med fostrande och botande åtgärder.

Vad jag nu anfört har endast behandlat frågan om de åtgärder som kunna anses ändamålsenliga för att återanpassa den enskilde lagbrytaren i samhället. I yttrandena utvecklas emellertid också synpunkter som hänföra sig till frågan om man genom ovillkorliga frihetsstraff kan avhålla andra än den dömda från att begå liknande brott. Härvid anknytes till ett uttalande av kommittéerna, enligt vilket åsikten, att en dom å frihetsstraff skulle vara bättre ägnad än skyddsuppfostran att avhålla andra än den tilltalade från att begå liknande brott, icke får betraktas som ett särskilt skäl att döma dessa unga till frihetsstraff. Detta uttalande har föranlett en vidlyftig kritik. Självfallet kan jag icke här närmare ingå på dessa, delvis mycket teoretiska resonemang. Jag vill dock — under betoning att jag icke åsyftar extrema undantagsfall utan avser den typiska ungdomskriminaliteten, vilken visar oförmåga hos den unge att anpassa sig i samhället och främst tar sig uttryck i förmögenhetsbrott av olika slag, icke minst de numera vanliga tillgreppen av motorfordon — framhålla följande allmänna synpunkter.

Samhällets åtgärder mot brottsligheten böra i främsta rummet ha till syfte att förebygga brott. Ur denna synpunkt måste vad som sker på en hel rad olika områden antagas vara av betydelse. Omvårdnad om det uppväxande släktet och fostran av de unga, alkoholistvård och sinnessjukvård, samhällsplanerande åtgärder av skilda slag, vilka inverka på bosättningsförhållanden, levnadsvanor, åsikts- och moraltbildning, allt detta återverkar, direkt eller indirekt, på brottsligheten och kan ha betydelse för att förebygga brott. Ett snabbt och effektivt ingripande mot begångna brott måste antagas ha en central uppgift för att förebygga nya brott. Som ett led i förebyggandet av brott måste också ändamålsenligheten i de påföljder som drabba lagbrytaren ha sin betydelse. Härvid torde det enskilda fallet i allmänhet spela mindre roll. Det torde mera vara fråga om en sorts fjärrverkan på längre sikt och i stora sammanhang. Om man nu vill hävda att det är av största vikt att samhällets åtgärder mot brottsligheten icke eftersättas, utan på alla områden, som direkt eller indirekt inverka på brottsligheten, bedrivs med allvar och fasthet, så biträder jag helt denna mening.

Däremot kan en önskan att påverka andra människor till laglydnad icke rättfärdiga att samhället försummar något i sin strävan att uppfostra och tillrättaföra de yngsta lagöverträdarna och i stället beträffande dem lämna företräde åt sådana åtgärder som utåt te sig som mera repressiva. Icke den yttre aspekten utan de vidtagna åtgärdernas ändamålsenlighet och det uppnådda behandlingsresultatet ha i längden betydelse. Den momentana effekten av en ändrad praxis i skärpande riktning bör icke överskattas. Härtill kommer att för ungdom i den ålder det här gäller fängelse icke med säkerhet uppfattas som strängare. Jag vill hänvisa till vad advokatsamfundet i sitt yttrande sagt om att fängelsestraff för dessa unga kan te sig som ett manbarhetsbevis, under det att ett omhändertagande i anstalt för missanpassade barn icke romantiseras på samma sätt. Erfarenheten visar också att de som dömas till fängelse icke finna detta straff avskräckande utan bru-

ka avgiva nöjdförklaring hellre än att genom överklagande söka få straffet förändrat till en i regel betydligt längre och ej på förhand tidsbestämd behandling på ungdomsvårdsskola.

Av nu anförda principiella synpunkter torde framgå att det väsentliga är att samhället gör tillräckliga insatser för att genom uppfostrande åtgärder bland de yngsta lagöverträdarna bekämpa ungdomsbrottsligheten. Huruvida detta skall ske inom socialvård eller fångvård, och i sistnämnda fall eventuellt i form av ungdomsfängelse, är icke av fundamental betydelse. Denna fråga måste främst avgöras på grund av rent praktiska överväganden. En möjlighet vore att uppfostringsåtgärder av en kvalitet likvärdig med socialvårdens skulle anordnas inom fångvårdens ram. Hovrätten för Västra Sverige har framfört förslag i denna riktning. I praktiken är dock detta icke någon genomförbar lösning. Ungdomsvårdsskolorna utgöra en betydande organisation med möjligheter till differentiering av klientelet och individuell behandling samt en effektiv eftervård. För närvarande kunna dessa skolor mottaga 900 elever. Och det bör beaktas att dessa anstalter utgöra endast en del av samhällets organ för barna- och ungdomsvård. I nära samband med dem arbeta kommunala och statliga barnavårdsmyndigheter. Det är alldeles uppenbart att man genom att tillföra denna organisation de erforderliga förstärkningarna skapar långt bättre möjligheter att taga om hand den lilla grupp av svårbehandlade, som nu är i fråga, än om man för denna heterogent sammansatta grupp skulle inrätta en särskild behandling inom fångvården, vare sig detta sker i form av ungdomsfängelse eller ordinärt frihetsstraff. I sistnämnda fall är behandlingen dessutom alltför stelt bunden av fastställda och ofta relativt korta strafftider och eftervården är bristfällig. Fångvårdsutredningen har också förklarat sig icke vara i stånd att för den numerärt fåtaliga grupp, som det här är fråga om, kunna påvisa en möjlighet att åstadkomma någotsånär adekvata anstaltspedagogiska anordningar inom fångvården.

Det tillkommer icke mig att nu taga någon ståndpunkt till vilka åtgärder som böra genomföras för att förstärka socialvårdens möjligheter att taga om hand de mest svårbehandlade. Såsom tidigare angivits ha vissa förslag i detta syfte redan förelagts årets riksdag. Frågan om ytterligare åtgärder för samma ändamål utredes av ungdomsvårdsskoleutredningen och ställningstagandet ankommer i första hand på chefen för socialdepartementet.

Jag vill emellertid förorda att åtgärderna på detta område, såväl planering av anstalter och andra resurser som förberedelser för lagstiftning, skola utgå ifrån den principen, att ungdom i åldern under 18 år, som begått brott och därför behöver intagas på anstalt, skall omhändertagas inom socialvården och ej erhålla frihetsstraff. Därvid lämnar jag öppet, om det vid den slutliga utformningen och tillämpningen av denna princip kan visa sig ändamålsenligt att göra undantag för vissa extrema och sällsynta fall. Principen bör dock äga tillämpning beträffande den typiska ungdomsbrottsligheten av allvarligare beskaffenhet.

Det torde vara lämpligt att riksdagen beredes tillfälle att uttala sig om denna principståndpunkt.

Vad härefter angår frågan om omedelbar lagstiftning ha kommittéerna förordat vissa lagändringar av provisorisk karaktär, vilka i huvudsak ha följande innebörd. I en särskild, fristående lag gives uttryck åt den principen, att den som ej fyllt 18 år icke får dömas till frihetsstraff, med mindre särskilda skäl äro därtill. Samma lag innehåller även bestämmelse om att domstol, i stället för att döma den unge till böter eller frihetsstraff, efter tillstyrkan av barnavårdsnämnd äger överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran. Härigenom skulle ett sådant överlämnande frigöras från de förutsättningar som nu gälla för villkorlig dom samt utbrytas ur den villkorliga domen till en självständig skyddsåtgärd. Vidare föreslås ändringar i lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga i syfte att ungdom under 18 år icke utan trängande skäl drages inför domstol. Bestämmelser föreslås, vilka avse att åstadkomma största möjliga snabbhet i handläggningen av mål och ärenden angående lagöverträdare, som icke fyllt 18 år. Och slutligen ha kommittéerna överlämnat vissa av barnavårdskommittén upprättade utkast till ändringar i barnavårdslagen, åsyftande att efter mönster från lagen om villkorlig dom vidga barnavårdsnämnds möjligheter att vid sidan om skyddsuppfostran anordna tillfredsställande vård och tillsyn av ungdom i åldern under 18 år.

Om dessa lagförslag äro i yttrandena meningarna delade. I åtskilliga yttranden tillstyrkas förslagen, under det att i andra framföres en kritik, som i huvudsak ansluter sig till det av professor Agge inom kommittéerna avgivna särskilda yttrandet. Kritiken går i stort sett ut på att man icke bör genom provisorisk lagstiftning föregripa ett framtida principiellt ställningstagande till grunderna för vårt reaktionssystem. Mot lagförslagets innehåll anmärkes i främsta rummet, att de visa en tendens att begränsa domstols handlingsfrihet och överflytta det sakliga avgörandet till administrativ myndighet.

Även enligt min mening äro de av professor Agge anförda synpunkterna i detta hänseende beaktansvärda. Jag delar den uppfattningen att man icke i form av en provisorisk lagstiftning bör vidtaga några ändringar som principiellt begränsa domstols befogenheter beträffande den åldersgrupp som nu är i fråga. Sådana åtgärder föra nämligen med sig att frågan om rätts-säkerheten i förfarandet måste närmare övervägas, och denna fråga inbegriper spörsmål om förhållandet mellan domstolar och barnavårdsnämnder samt de sistnämndas organisation. Dessa vidlyftiga spörsmål kunna icke överblickas i ett så begränsat lagstiftningsärende som det förevarande, och de äro för övrigt under utredning.

Den framförda kritiken avser emellertid icke lagförslagen i deras helhet och knappast heller de huvudsakliga delarna av dessa. Sålunda godtages i allmänhet förslaget att domstols beslut att överlämna åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärder för den dömdes omhändertagande för skyddsuppfostran skall utbrytas ur den villkorliga domen och förvandlas till en särskild skyddsåtgärd. Detsamma gäller förslaget att i lagen giva ett principiellt uttryck åt att ungdom under 18 år som regel icke bör dömas till frihets-

straff. En viss kritik förekommer dock mot kommittéernas motivuttalanden rörande de särskilda skäl som böra få föranleda undantag från denna regel; denna fråga skall jag behandla närmare i det följande. Bestämmelserna om skyndsam handläggning av mål och ärenden rörande ungdom under 18 år tillstyrkas allmänt, fränsett detaljspörsmål angående längden av vissa tidsfrister.

Det bör dessutom framhållas att bristfälligheter i lagen kunna medverka till att rättstillämpningen blir osäker. Gällande lag ger icke uttryck åt de grundsatser som anses godtagna på hithörande område och faktiskt tillämpas. I yttrandena uttalas allmänt att det redan nu anses gälla såsom något självklart, att skyddsuppfostran är den normala formen för omhändertagande av ungdom under 18 år, som begått allvarligare brott och behöver intagas på anstalt. Ovillkorligt frihetsstraff betraktas som ett undantag, som kommer i fråga endast i särskilda fall. Denna praxis har stöd i motivuttalanden i samband med avskaffandet av tvångsuppfostran år 1947. I propositionen (nr 298, s. 34) anfördes nämligen att den för villkorlig dom stadgade förutsättningen, att den brottslige kan antagas utan att undergå straff skola avhålla sig från att ånyo begå brott, icke utgjorde hinder för att använda villkorlig dom beträffande en minderårig, för vars tillrättaförande särskild fostran genom samhällets försorg dock måste anses påkallad och för vilken sådan fostran måste anses lämpligare än straff.

Att lagstiftningen efter 1947 års reform icke var tillfredsställande förbisågs icke. Det ansågs emellertid att en ny straffrättslig reaktionsform icke borde skapas och att frågan kunde bero till dess strafflagberedningen fullgjort den allmänna översyn av det straffrättsliga reaktionssystemet, varmed beredningen är sysselsatt. Ehuru jag alltså vid detta tillfälle ansåg mig kunna nöja mig med de möjligheter gällande lag med stöd av motivuttalande erbjöd för en riktig och lämplig praxis i överensstämmelse med den uppfattning, till vilken Kungl. Maj:t och riksdagen anslutit sig, kan jag, då frågan nu åter aktualiserats, icke underlåta att anföra betänkligheter över att på detta område icke finnes tydlig lag. Möjligheten att härav kunna följa oriktiga och olämpliga resultat kan icke helt uteslutas. Trots de skäl som i allmänhet tala mot en provisorisk lagstiftning på ett område som är under utredning, vill jag därför tillstyrka att i lag gives uttryck åt den principen, att den som är under 18 år i allmänhet icke får dömas till frihetsstraff. Att i samband därmed utbryta överlämnande till skyddsuppfostran ur den villkorliga domen torde vara en lämplig åtgärd. Dessutom finner jag det synnerligen angeläget att ändrade lagregler antagas för att påskynda förfarandet i mål och ärenden rörande ungdom under 18 år. Den långsamhet som nu råder är uppenbart vådlig och kan icke få fortsätta; det krävs snabbare och effektivare åtgärder för att på ett tidigt stadium avbryta de ungas utveckling till kriminalitet och insätta den fostrande behandling som är möjlig.

Sålunda vill jag tillstyrka, att provisorisk lagstiftning nu vidtages, men att denna begränsas till det huvudsakliga innehållet i den föreslagna lagen

om skyddsuppfostran för vissa underåriga lagöverträdare och vad därmed äger omedelbart samband samt de föreslagna bestämmelserna om påskyndande av förfarandet i mål och ärenden. I övrigt torde föreslagna ändringar i lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga icke böra genomföras. De framlagda förslagen till ändringar i barnavårdslagen, vilka i huvudsak icke ha något nödvändigt samband med den nu förordade lagstiftningen, böra ej heller upptagas till behandling i detta sammanhang.

För att bereda socialvårdsmyndigheterna erforderligt rådrum att möta uppgifter, som kunna följa av den provisoriska lagstiftningen, bör dess ikraftträdande bestämmas till den 1 juli 1953.

Jag skall härefter övergå till att lämna en närmare redogörelse för de sålunda förordade bestämmelserna. Däremot har jag icke anledning att närmare behandla övriga delar av kommittéernas lagförslag.

I vissa yttranden har beträffande den föreslagna lagen om skyddsuppfostran av vissa underåriga gjorts anmärkning mot lagens rubrik. Enligt min mening torde också lagens innehåll vara bättre angivet, om lagen benämnes lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.

Med hänsyn till bestämmelsernas provisoriska karaktär kan jag icke biträda den meningen att, i stället för en sådan fristående lag, ändrade regler nu skulle införas i strafflagen. Ej heller synes det vara nödvändigt att erinran om lagen, vars tillämpning ankommer på kvalificerade myndigheter, behöver göras i strafflagen eller lagen om villkorlig dom.

I 1 § bör i huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittéerna förordat intagas en bestämmelse om att domstol äger överlämna åt barnavårdsnämnd att omhändertaga den dömd för skyddsuppfostran. Genom att stadgandet, som nu har sin motsvarighet i 8 § lagen om villkorlig dom, flyttas ut ur denna lag frigöres åtgärden från de särskilda förutsättningar, som gälla för villkorlig dom.

Kommittéerna ha begränsat sitt förslag till att avse sådana fall då den tilltalade vid rättens dom är under 18 år. I några yttranden har påpekats att genom denna begränsning reformen endast blir partiell; om domstolen finner lämpligt att för skyddsuppfostran överlämna den som är över 18 år, måste alltså villkorlig dom tillgripas. Med hänsyn till att den som är över 18 år kan dömas till ungdomsfängelse synes denna skillnad icke ha någon större praktisk betydelse. Det torde dock förekomma fall, då den som är elev i ungdomsvårdsskola döms för brott efter fyllda 18 år och då den lämpligaste behandlingen anses vara att den pågående uppfostran på ungdomsvårdsskolan fullföljes. Även andra fall kunna tänkas, då det är ändamålsenligt att för skyddsuppfostran överlämna den som är över 18 år. Därför har jag ansett lämpligt borttaga den särskilda åldersgränsen ur paragrafen. Därigenom vinnes även den lagtekniska förenklingen att 8 § andra stycket lagen om villkorlig dom kan helt upphävas.

I åtskilliga yttranden har anförts att domstol bör äga befogenhet att efter barnavårdsnämnds hörande förordna om skyddsuppfostran, även om detta

ej tillstyrkes av nämnden. Kommittéerna ha nämligen föreslagit att åtgärden skall kräva tillstyrkan av nämnden. I några yttranden framhålles också att garantier måste skapas för att domstolens åtgärd icke blir verkningslös.

Det sålunda upptagna spörsmålet har otvivelaktigt principiell betydelse. Till stöd för kommittéernas förslag kan anföras att detta bygger på det nu gällande stadgandet i 8 § andra stycket lagen om villkorlig dom. Å andra sidan har det nya stadgandet en vidsträcktare tillämpning; det avser även det fall då den tilltalade redan är omhändertagen för skyddsuppfostran och därunder även det praktiskt viktiga fallet att han är intagen på ungdomsvårdsskola. I dessa fall är domstolen redan nu formellt obunden av barnavårdsmyndigheternas yttrande, ty endast verkställighet av dom på frihetsstraff befriar dessa från att fullfölja pågående skyddsuppfostran. För närvarande torde domstolarna ofta i sådana fall, om de anse fortsatt skyddsuppfostran vara den lämpligaste behandlingen, endast meddela villkorlig dom utan formligt överlämnande för skyddsuppfostran; en i viss mån skiftande praxis synes dock föreligga i detta hänseende.

Uppenbarligen är det vanskligt att finna en fullt tillfredsställande reglering av förhållandet mellan domstolarnas och barnavårdsmyndigheternas befogenheter. Olägenheterna av den rådande dualismen kunna icke helt avlägsnas. Det riktiga synes dock vara att vardera myndigheten obunden av den andras åtgärder äger besluta inom sitt kompetensområde. Domstolen bör alltså icke formellt vara bunden av barnavårdsnämndens yttrande men väl vara skyldig att höra nämnden. Självfallet åligger det domstolen att taga den hänsyn till nämndens uppfattning och åtgärder som sakens beskaffenhet kräver. Å andra sidan bör nämnden icke vara formellt bunden av domstolens åtgärder; dess skyldigheter bero endast av barnavårdslagens innehåll. Jag föreslår alltså att domstols beslut enligt paragrafen skall fattas efter barnavårdsnämnds hörande, men jag finner icke erforderligt att uppställa några särskilda garantier för att nämnden följer domstolens beslut.

Det bör emellertid framhållas att den nu behandlade frågan, såvitt angår förhållandet mellan barnavårdsnämnd och domstol, huvudsakligen har endast teoretisk innebörd. I praktiken kommer det att framstå som ändamålslost att överlämna till nämnden att vidtaga en åtgärd som denna icke är beredd att genomföra. Och nämnden kan icke komma ifrån att ett tillstyrkande innebär ett åtagande att vidtaga åtgärder enligt lag. I fråga om förhållandet mellan domstol och styrelsen för ungdomsvårdsskola får den nu förordade regeln samma sakliga innebörd som gällande bestämmelser. Domstolen är sålunda oförhindrad att, även om styrelsen avstyrker, överlämna åt denna att fullfölja den behandling som enligt lag ankommer på styrelsen, under det att dennas fortsatta skyldigheter icke bero av domstolens beslut utan av barnavårdslagens bestämmelser.

Det synes vara erforderligt att det föreslagna stadgandet kompletteras för att utmärka att omhändertagandet av elev i ungdomsvårdsskola icke ankommer på barnavårdsnämnd utan på skolans styrelse.

Såsom jag redan framhållit har jag icke ansett att de av barnavårdskom-

mittén upprättade förslagen till ändringar i barnavårdslagen nu böra upptagas till behandling, fränsett ett stadgande som äger omedelbart samband med den förordade lagstiftningen i övrigt. Det torde därför ej heller för närvarande böra övervägas att, på sätt socialstyrelsen föreslagit, överlämnande skall kunna ske icke endast för skyddsuppfostran utan för det mera vidsträckta ändamålet av vård enligt barnavårdslagen.

Vad föreningen Sveriges häradshövdingar anfört om att genom utbrytningen ur lagen om villkorlig dom möjligheten att ge föreskrifter om skadeståndsbetalning bortfaller synes vara riktigt. I praktiken torde dock olägenheten härav vara mindre framträdande, därför att överlämnande huvudsakligen kommer att ske då intagning på anstalt är påkallad och då alltså sådana föreskrifter äro utan mening. Frågan torde dock icke vara utan sin betydelse, och den bör beaktas vid framtida omarbetning av barnavårdslagen.

Vad härefter angår innehållet i 2 § har huvudregeln, att den som ej fyllt 18 år i allmänhet icke må dömas till frihetsstraff, icke föranlett någon erinran. Däremot förekomma i yttrandena åtskilliga uttalanden angående vad som skall förstås med särskilda skäl. Kritiken har främst vänt sig mot ett uttalande av kommittéerna att såsom särskilt skäl icke kan accepteras åsikten, att en dom å frihetsstraff skulle vara bättre ägnad än skyddsuppfostran att avhålla andra än den tilltalade från att begå liknande brott. I detta uttalande har man trots sig kunna intolka en begränsning av domstolarnas handlingsfrihet.

Jag har i det föregående givit uttryck åt min allmänna inställning till frågan om frihetsstraff för de yngsta lagöverträdarna samt därvid framhållit att uppfostrande åtgärder böra ha företräde och att frihetsstraff är en dålig behandlingsform för dessa yngsta. Enligt min mening bör alltså frihetsstraff tillgripas endast i sällsynta undantagsfall. Att i lagtext närmare angiva de fall, då frihetsstraff bör ifrågakomma, torde dock icke låta sig göra. Man torde icke kunna komma längre än att, såsom kommittéerna föreslagit, i lagen angiva att frihetsstraff må ådömas endast då särskilda skäl äro därtill. Det får sedan ankomma på domstolarna att med ledning av detta allmänna stadgande och efter fri prövning av samtliga omständigheter i det särskilda fallet bestämma samhällsreaktionen.

Då uttrycket frihetsstraff å ena sidan kan omfatta det militära arreststraffet, vilket icke bör beröras av det föreslagna stadgandet, och å andra sidan ej inbegriper förvaring, för vilken påföljd böra gälla samma regler som för de allmänna frihetsstraffen fängelse och straffarbete, torde de påföljder som stadgandet avser böra angivas i lagtexten.

Enligt 2 § i kommittéernas förslag skall frihetsstraff icke få genom villkorlig dom ådömas den som ej fyllt 18 år. Detta stadgande betyder, med andra ord, att för denne villkorlig dom får förekomma endast i form av villkorligt anstånd med straffets ådömande. Kommittéerna betrakta denna bestämmelse som en konsekvens av paragrafens huvudregel. Tydligt är

emellertid att det icke i och för sig finns något att erinra mot en villkorlig dom med utsatt straff för dessa yngsta; betänkligheterna inställa sig först på ett senare stadium, nämligen då fråga uppkommer om förverkande av det villkorliga anståndet och verkställande av frihetsstraffet. Då kunna samma skäl anföras mot detta straff som mot ett omedelbart ådömt frihetsstraff. Behovet av den föreslagna bestämmelsen sammanhänger alltså med de regler som skola gälla vid förverkande. Jag skall därför först beröra frågan härom.

Kommittéerna ha i övergångsbestämmelserna till den föreslagna lagen upptagit ett stadgande, enligt vilket rätten, då villkorligt anstånd varom förordnats före lagens ikraftträdande förklarats förverkat, äger förordna om överlämnande för skyddsuffostran att träda i stället för straff för det brott som föranlett den villkorliga domen.

Enligt nu gällande bestämmelse i 12 § lagen om villkorlig dom kan domstolen, om den dömde, utan att därigenom göra sig skyldig till brott, åsidosätter något som till följd av den villkorliga domen åligger honom, vidtaga vissa närmare angivna åtgärder, vari bl. a. ingår förverkande av det villkorliga anståndet. Tydligt är att, då fråga om förverkande uppkommer beträffande någon som kan bli föremål för barnavårdsnämnds åtgärd, ett ingripande av nämnden, t. ex. omhändertagande för skyddsuffostran, är av betydelse och kan medföra att domstolen finner skäl att avstå från ifrågasatt förverkande. I detta hänseende innebär den nya lagen icke någon ändring och några särskilda bestämmelser för att möjliggöra att skyddsuffostran skall kunna träda i stället för straff för brott, som föranlett den villkorliga domen, torde icke vara nödvändiga.

Icke heller då fråga om förverkande på grund av nya brott enligt 13 § lagen om villkorlig dom uppkommer, synes det vara erforderligt att skyddsuffostran skall träda i stället för straff för det tidigare brottet. Visar sig överlämnande för skyddsuffostran vara en ändamålsenlig åtgärd i det senare målet, föreligga under alla förhållanden synnerliga skäl att ej låta en äldre villkorlig dom förverkas, ty frihetsstraff och skyddsuffostran kunna icke verkställas samtidigt och ett sammanträffande medför enligt barnavårdslagen att beslutet om skyddsuffostran förfaller. Domstolen torde redan enligt gällande bestämmelser äga tillräckliga möjligheter att i detta hänseende meddela ändamålsenliga beslut.

Den föreslagna övergångsbestämmelsen synes icke vara nödvändig, och av samma skäl torde ej heller vara erforderligt att, såsom föreslagits, genom bestämmelse i 2 § utesluta möjligheten att ådöma den som är under 18 år frihetsstraff genom villkorlig dom. Att detta i allmänhet icke bör förekomma framgår redan av huvudregeln i paragrafen, som är tillämplig vare sig domen är villkorlig eller ovillkorlig. I vad mån särskilda skäl kunna anses föreligga får ankomma på rättstillämpningen.

Beträffande lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga framgår av vad jag redan anfört att jag icke förordar någon väsentlig omarbetning av lagens nuvarande bestämmelser. Emellertid synes det vara

lämpligt att, utan någon rubbning av lagens principer, vidtaga en jämkning av ordalagen i 2 §. Enligt denna gäller nämligen såsom förutsättning för åtal eftergift i vissa fall att det med skäl kan antagas att den underårige skall avhålla sig från att ånyo begå brott. Mot detta stadgande kan helt allmänt erinras att det överhuvudtaget är mycket vanskligt att göra ett sådant bedömande. Det enda som egentligen kan sägas är att vidtagna åtgärder på grund av föreliggande omständigheter måste anses ändamålsenliga för att tillrättaföra den underårige. Härtill kommer att stadgandet kan, om det tolkas efter ordalagen, i alltför hög grad begränsa möjligheterna att ge åtal eftergift och giva för stor betydelse åt ett mera tillfälligt misslyckande av en pågående behandling. I praktiken torde också åtal eftergivnas i vidsträcktare omfattning än som framgår av detta stadgande.

En bättre överensstämmelse med rådande uppfattning och praxis synes kunna vinnas om stadgandet omredigeras så att åtal må eftergivnas i de åsyftade fallen, om det med skäl kan anses att genom andra, i paragrafen närmare angivna åtgärder vidtages vad som är lämpligast för den underåriges tillrättaförande. Härigenom torde alltså, i överensstämmelse med lagens syfte, rättegång inför domstol kunna undvikas, då ett ändamålsenligt omhändertagande ändå kommer till stånd.

Bestämmelser för att påskynda handläggningen av ärenden enligt lagen böra genomföras. Beträffande åklagarens åtgärder har i yttrandena allenast erinrats att det, sedan åtal beslutats, icke längre föreligger ett ärende om åtal eftergift och att det bör uttryckligen föreskrivas att åklagaren icke får dröja med att väcka åtalet. Med tillämpning härav bör ett stadgande angående åklagarens skyldighet att iakttaga största skyndsamhet upptagas i 3 §.

Frågan om barnavårdsnämndernas möjligheter att iakttaga den av kommittéerna föreslagna tidsfristen av 14 dagar har föranlett tvekan i åtskilliga yttrandena. Barnavårdsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö motsätta sig ett stadgande härom och framhålla att tiden är otillräcklig, om nämnden skall avgiva ett yttrande av värde.

Vid ett ställningstagande till denna fråga måste man taga hänsyn till att tidsutdräkten vållas av flera omständigheter. Svårigheter att komma i kontakt med den underårige kan fördröja utredningen. Och vidare vållas uppskov av att yttrandet skall avgivas av en kommunal nämnd; med denna ordning krävs ett visst rådtrum för att ett ställningstagande i frågan skall komma till stånd.

Jag vill understryka att en skyndsam behandling av ärenden enligt lagen är av största vikt, om man skall kunna komma till rätta med ungdomsbrottsligheten. Rådande förhållanden på detta område äro icke försvarliga. Den av kommittéerna föreslagna tidsfristen av 14 dagar, inom vilken barnavårdsnämnd senast bör ha avgivit yttrande i dylikt ärende, ger enligt min mening ett riktigt uttryck åt den snabbhet som bör iakttagas. Men jag kan å andra sidan icke förbigå att förhållandena helt naturligt icke äro desamma i olika stora kommuner. Att ge någon enhetlig regel, som täcker vad

som bör gälla både i de största städerna och i en landskommun, är därför för närvarande knappast möjligt. Härtill kommer att Stockholms stads myndigheter redan ha frågan under behandling i syfte att åstadkomma de organisatoriska åtgärder som kunna påskynda förfarandet.

Därför anser jag det klokast att nu icke fastslå någon viss tid för avgivande av barnavårdsnämnds yttrande utan allenast föreskriva att detta skall ske med största skyndsamhet. Frågan bör emellertid följas med uppmärksamhet och det bör ankomma på barnavårdskommittén att vid fullgörandet av sitt uppdrag även undersöka vilka ytterligare åtgärder som kunna förordas för att påskynda förfarandet.

Beträffande den av kommittéerna föreslagna ändringen i 3 § lagen med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig torde icke vara något att erinra.

Även de föreslagna stadgandena i 6 § ha i allmänhet godtagits i yttrandena. Föreningen Sveriges häradshövdingar har dock anfört vissa betänkligheter och bl. a. hänvisat till olägenheterna för det löpande arbetet vid domstolarna och, vad häradsrätterna angår, nödvändigheten att hålla särskilda sammanträden i många fall. Vad sålunda invänts torde dock icke böra hindra ett genomförande av förslaget. De mål det här gäller torde till övervägande del falla på domstolar i eller i närheten av de största städerna och dessa domstolar ha redan täta sammanträdesturer och tillräckliga resurser i övrigt för denna uppgift. Även för arbetet vid övriga domstolar torde olägenheterna bli obetydliga.

Vad föreningen Sveriges häradshövdingar yttrat angående sista punkten i andra stycket torde böra föranleda den ändringen att den normala tiden för hållande av huvudförhandling i underrätt beträffande de mål stadgandet avser bestämmes till två veckor från den dag då åtalet väcktes.

Det av barnavårdskommittén utarbetade och av kommittéerna överlämnade förslaget till ändringar i barnavårdslagen har jag icke ansett böra upptagas till närmare behandling i detta sammanhang. I förslaget ingår emellertid ett stadgande som har omedelbar betydelse för möjligheten att genomföra den av mig förordade lagen med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig. Enligt 46 § 2 mom. gäller nämligen för närvarande att slutlig utskrivning av barn, som omhändertagits för skydds-
uppfostran, skall äga rum senast då barnet fyller 18 år. Utskrivning av barn, som intagits i ungdomsvårdsskola efter fyllda 15 år, må dock uppskjutas till dess tre år förflutit från intagandet och, i vissa fall, till dess det fyllt 21 år.

Barnavårdskommitténs förslag att, i fråga om den som omhändertagits efter fyllda 15 år, utsträcka tiden för utskrivning till tre år efter omhändertagandet har lämnats utan erinran i yttrandena och torde böra genomföras. En förtydligande jämkning av ordalagen synes dock böra göras.

Frågan om inrättandet av övervakningshem har endast förberedande undersökts av kommittéerna, som anföra att övervakningsmög-

ligheterna böra anordnas inom barnavårdens ram och förutsätta att ärendets fortsatta utredning överlämnas till barnavårdskommittén.

Även socialstyrelsen biträder detta förslag.

I denna del vill jag endast understryka, såsom också framhållits i åtskilliga yttranden, att det här gäller en fråga av stor vikt för bekämpandet av ungdomsbrottsligheten. Upprättandet av lämpliga övervakningshem snarast möjligt måste antagas vara av stor betydelse för genomförandet av den nu förordade lagstiftningens syften. Jag biträder förslaget att det uppdrages åt barnavårdskommittén att utreda frågan. De lagbestämmelser som kunna erfordras böra utarbetas i samråd med strafflagberedningen.»

Lagrådet.

Lagrådet yttrade.

»Lagrådet anser nödvändigt framhålla, att den tid, som för avgivande av yttrande över förslagen stått lagrådet till buds, blivit med hänsyn till angelägenheten att undvika försenad riksdagsbehandling synnerligen knapp. Den granskning, som under dessa förhållanden kunnat äga rum, har föranlett följande uttalanden.

Förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.

Principiellt delar lagrådet departementschefens uppfattning om olämpligheten av det tidsbestämda frihetsstraffet i dess nuvarande utformning, när det gäller ungdom under aderton år som begått brott. Likaledes kan lagrådet instämma i hans uttalande, att ett effektivt bekämpande av ungdomsbrottsligheten kräver en intensiv och omsorgsfull påverkan under lång tid genom kvalificerad personal och under former, som möjliggöra den unge lagöverträdarens anpassning i samhället. Emellertid vill lagrådet tillägga, att det jämväl är av utomordentlig vikt, att den reaktionsform som väljes icke blott tjänar individualpreventiva syften utan jämväl tillgodoser rimliga krav på allmänprevention, så att icke den uppfattningen blir rådande att brott kan begås utan att någon kännbar påföljd inträder.

Enligt gällande rätt (8 § andra stycket lagen om villkorlig dom) kan domstol i samband med meddelande av villkorlig dom, när det av barnavårdsnämnd i avgivet yttrande föreslagits, överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för den dömdes omhändertagande för skyddsuppfostran. Det remitterade förslaget innebär däremot, att domstolen äger att omedelbart och således utan att meddela villkorlig dom efter hörande av barnavårdsnämnd överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd som nyss sagts. Tillika föreslås, att 8 § andra stycket lagen om villkorlig dom skall upphävas. Genom att stadgande om sådant överlämnande flyttas ut ur sistnämnda lag frigöres, framhåller departementschefen, åtgärden från de särskilda förutsättningar, som gälla för villkorlig dom. I kommittéernas utlåtande har anförts, att det länge visat sig förenat med olägenheter, att överlämnandet åt barnavårds-

nämnd att för skyddsuffostran omhändertaga ungdom som begått brott skedde i form av villkorlig dom. Denna dom, vilken ledde till den regelmässigt frihetsberövande, djupt ingripande skyddsåtgärd som skyddsuffostran utgjorde, hade förväxlats med vanlig villkorlig dom och för allmänheten lätt framstått som en otillräcklig reaktion mot brottet.

När det gäller att taga ställning till förevarande lagstiftningsfrågor måste man beakta, att den grupp av brottslingar, varom nu är fråga, till sin sammansättning är mycket heterogen. Vissa bland dem drivas till brott huvudsakligen av ungdomligt oförstånd och lättsinne, dåligt umgänge eller mer eller mindre tillfälliga omständigheter. Att i dylikt fall tillrättaföra den brottslige möter som regel inga större svårigheter. I allmänhet torde här åtalseftergift eller i svårare fall villkorlig dom i form av anstånd med straffets ådömande jämte förordnande om övervakning och meddelande av erforderliga föreskrifter för den dömdes tillrättaförande kunna komma till användning. Vad den föreliggande lagstiftningsfrågan företrädesvis gäller är emellertid de mera svårbehandlade fallen. I dessa är brottslingen ofta en hårdnackad, utpräglat asocial individ, vilkens brottslighet kan utgöra ett allvarligt hot mot samhället. I den mån behov av psykiatrisk vård här icke föreligger kräver hans tillrättaförande, såsom redan berörts, en intensiv och omsorgsfull påverkan under lång tid och av sådant slag, att förfarandet får även en allmänpreventiv verkan. Huruvida detta bör ske inom socialvården eller fångvården, i vilket senare fall omhändertagandet eventuellt kunde ställas under tillsyn av ungdomsfängelssenämnden eller en nyinrättad, fristående organisation, är ytterst en lämplighetsfråga.

Förslagets mening lär vara att de unga lagöverträdare, varom här är fråga, skola intagas i ungdomsvårdsskolorna. Dessa äro emellertid inrättade för mottagande av vanartade barn i allmänhet. Därest ej särskilda skolor eller skolavdelningar inrättas för de unga brottslingarna, komma dessa att sammanföras med barn, som icke begått brott. Visserligen kan det sägas, att det ofta är mera en tillfällighet, huruvida ett barns vanart leder till brott eller får ett annat uttryck, men det får ej förbises att de unga brottslingar, varom här är fråga, tillhöra den mest svårbehandlade typen av vanartiga ungdomar och att deras sammanförande med andra, vilkas vanart icke är så grov, kan menligt inverka på dessas fostran till samhällsnyttiga medborgare.

Skyddsuffostran, som för närvarande är en vårdform av uteslutande social natur, får, om förslaget upphöjes till lag, även karaktär av en samhällsreaktion mot brott. Den blir en påföljd för brott såsom framgår av lagförslagets rubrik, och enligt andra stycket i 1 § jämställs den i vissa avseenden med fängelse. Lagfästandet av skyddsuffostran såsom reaktionsform vid brott kan medföra den faran, vilken icke bör underskattas, att eleverna överlag vid ungdomsvårdsskolorna komma att av allmänheten betraktas som brottslingar. Härigenom kan ungdomsvården misskrediteras och elevernas utsikter till anpassning i samhället försvåras.

Som förhållandena för närvarande äro torde såväl fångvården som social-

vården sakna erforderliga resurser för att på lämpligt sätt taga hand om de brottsliga ungdomar, varom nu är fråga. En oeftergivlig förutsättning för en lösning av frågan enligt förslagets linje är därför, att nya ungdomsvårdsskolor inrättas med ökade möjligheter till differentierad vård och att väl utbildad kvalificerad personal ställes till förfogande. Även om så sker, synes det lagrådet i allt fall kunna starkt ifrågasättas, huruvida man, såsom föreslagits, nu bör genomföra en provisorisk lagstiftning på förevarande begränsade område utan att avvakta resultatet av den allmänna översyn av det straffrättsliga reaktionssystemet, med vilken strafflagberedningen är sysselsatt.

Vid en jämförelse mellan det föreslagna systemet och det nu tillämpade är till en början att märka, att motsvarighet till de i 2 § lagen om villkorlig dom stadgade inskränkningarna beträffande användningen av sådan dom saknas i fråga om den föreslagna reaktionsformen skyddsuppfostran. Man kan vidare icke bortse från den olägenheten med förslaget att domstolen, sedan den beslutat överlämna brottslingen till barnavårdsnämnden, förlorar all kontroll över honom och de möjligheter till ingripande, som en villkorlig dom enligt gällande lag innebär. Det torde också i de flesta fall förhålla sig så, att den villkorliga domen på den dömde själv utövar en återhållande verkan, vars betydelse icke bör underskattas. Såsom en avsevärd nackdel måste också betecknas, att domstolen förlorar den nu föreliggande möjligheten att meddela föreskrift att den dömde bör söka fullgöra honom åliggande skyldighet att gälda ersättning för skada, som uppkommit genom brottet.

Vad nu sagts är ägnat att ingiva starka betänkligheter mot det föreslagna systemet över huvud. Därtill kommer emellertid, att förslagets utformning enligt lagrådets mening icke skett med erforderligt beaktande av samhällsskyddets intresse. Det är att märka att den domstol, som handlägger målet, icke såsom när fråga är exempelvis om ungdomsfängelse eller förvaring eller internering har att ådöma påföljden, d. v. s. i förevarande fall skyddsuppfostran, utan domstolens befogenhet är inskränkt till att överlämna åt barnavårdsnämnden att vidtaga åtgärd för den unge brottslingens omhändertagande för skyddsuppfostran. Om domstol, efter rättegång där alla som saken rör ha att yttra sig och hänsyn toges till alla på frågan inverkan omständigheter, finner den lämpligaste reaktionsformen vara den unges intagande i ungdomsvårdsskola och därför överlämnar åt barnavårdsnämnden att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran, borde garantier finnas för att domen också blir verkställd på sätt domstolen avsett. Sådana garantier saknas emellertid. Nämnden har full frihet att överlämna vederbörande till enskild vård i stället för att, såsom domstolen tänkt sig, låta intaga honom i ungdomsvårdsskola. Det torde icke ens föreligga något formellt hinder för nämnden att underlåta att besluta om skyddsuppfostran. Det är sålunda en mycket grannlaga uppgift, som lägges i nämndens hand. Tvekan kan i många fall råda, huruvida nämnden är mäktig att fylla denna uppgift. Ur allmänpreventiv synpunkt bör i allt fall krävas, att i lag upp-

ställas garantier för att den av domstolen till nämnden överlämnade unge lagöverträdaren blir intagen i ungdomsvårdsskola och får stanna där under en icke alltför kort tid. Bestämmelse härom skulle lämpligen kunna införas i barnvårdslagen.

I 2 § av förslaget stadgas, att den som ej fyllt aderton år icke må dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl äro därtill. Då förslag år 1947 framlades om tvångsuppfostringsinstitutets upphävande, uttalade departementschefen i motiven till förslaget att han — i likhet med strafflagberedningen — vore av den uppfattningen, att man icke behöfde hysa farhågor för att domstolarna i avsaknad av möjligheten att döma till tvångsuppfostran komme att i större utsträckning döma ungdom under aderton år till ovillkorligt frihetsstraff. Departementschefen har nu anfört att, såsom framginge av riksåklagarämbetets skrivelse den 24 september 1951, detta antagande också visade sig vara riktigt under de första åren efter reformen men att därefter antalet ovillkorliga fängelsedomar inom denna åldersgrupp stigit. I anledning härav må emellertid framhållas, att det väl är riktigt att sådana domar under de senaste åren varit, absolut sett, talrikare än tidigare, men utredning saknas om förhållandet mellan dessa domars antal och antalet villkorliga domar inom samma åldersgrupp. Att ökningen skulle bero på någon ändrad praxis hos domstolarna har på intet sätt kunnat påvisas; ej heller finnes något som helst skäl till antagande att domstolarna tillämpat ovillkorligt frihetsstraff i fall där i betraktande av alla på frågan inverkan omständigheter, främst arten av den ådagalagda brottsligheten hos den underårige samt möjligheten för socialvården att i lämplig anstalt omhändertaga honom, annan reaktionsform än fängelsestraff bort komma till användning. Det förtjänar vidare att framhållas, att en väsentlig del av de dömda utgjorts av elever i ungdomsvårdsskola och att i flertalet av dessa fall vederbörande skolstyrelse eller socialstyrelsen i avgivet yttrande motsatt sig ett återtagande till skolan. Verkställda utredningar giva vid handen, att ovillkorliga frihetsstraff för underåriga numera som regel användas endast i mycket svåra fall. Med hänsyn till det anförda synes intet behov föreligga att i lag införa en bestämmelse sådan som den föreslagna. En viss fara föreligger att stadgandet, mot vilket i och för sig intet är att erinra, skulle kunna tolkas såsom innebärande en begränsning av domstolarnas handlingsfrihet. Som framgår av remissprotokollet förekomma i de över kommittéernas utlåtande avgivna yttrandena åtskilliga uttalanden angående vad som skall förstås med särskilda skäl. Kritiken har främst — enligt lagrådets mening med fog — vänt sig mot vissa uttalanden av kommittéerna. Lagrådet vill understryka vad departementschefen härutinnan framhållit, nämligen att det får ankomma på domstolarna att med ledning av detta allmänna stadgande och efter fri prövning av samtliga omständigheter i det särskilda fallet bestämma samhällsreaktionen.

Enligt förslaget skall den nya lagen träda i kraft den 1 juli 1953. Med hänsyn till socialvårdens otillräckliga resurser för omhändertagande av de unga brottslingar, varom här är fråga, och då det icke lär kunna förvän-

tas, att den föreliggande bristen på ungdomsvårdsskolor, särskilt sådana med mer eller mindre slutna avdelningar, och på väl utbildad kvalificerad personal skall hinna avhjälpas före nämnda dag, synes försiktigheten bjuda att icke fixera lagens ikraftträdande till denna tidpunkt. Efter mönster från vad som skedde, när det gällde att sätta lagen om villkorlig dom i kraft, torde lämpligen böra stadgas, att lagen skall träda i kraft den dag Konungen förordnar.

Under hänvisning till de erinringar, som lagrådet enligt det förut sagda funnit förslaget föranleda, anser lagrådet sig icke kunna tillstyrka detsamma i föreliggande skick.

Förslaget till lag angående ändring i lagen den 19 maj 1944 (nr 215) om eftergift av åtal mot vissa underåriga.

Jämlikt 2 § må eftergift av åtal äga rum, om den underåriga omhändertages för skyddsuppfostran eller blir förmål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning. Enligt lagrummets nu gällande lydelse fordras dessutom, att det med skäl kan antagas att han skall avhålla sig från att ånyo begå brott. I stället för sistnämnda förutsättning uppställer förslaget blott det villkoret för åtalseftergift, att det med skäl kan antagas att »häri genom», d. v. s. genom åtgärder som förut i paragrafen angivits, vad som är lämpligast för hans tillrättaförande vidtages.

Departementschefen har framhållit, att genom den föreslagna ändringen rättegång inför domstol kan undvikas, då ett ändamålsenligt omhändertagande ändå kommer till stånd.

Härtill må dock anmärkas, att det är en mycket vansklighetsfull uppgift att, särskilt när det gäller en mera utpräglad brottslighet, bedöma vilken åtgärd som är lämpligast för den underåriges tillrättaförande. Att i den utsträckning förslaget innebär utöka antalet fall, då denna uppgift undandrages domstol, synes lagrådet icke böra ifrågakomma. Huvudregeln bör dock vara, att det är domstols sak att bestämma formen för den samhälleliga reaktionen i anledning av begångna grövre brott. Det bör i detta sammanhang tillika framhållas, att mången gång lagföring kan vara ett nyttigt led i de åtgärder, som åsyfta att påverka den underåriga och få honom att inse allvaret i samhällets reaktion mot hans brottsliga gärningar.

Av nu anförda skäl finner lagrådet sig icke kunna tillstyrka den föreslagna ändringen i 2 §.

Förslaget till lag angående ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig.

Förslaget föranleder intet annat yttrande än ett påpekande att, därest förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig

icke upphöjes till lag, som en följd härav tillägget i 3 § bör utgå. Om däremot sistnämnda lag anses böra införas men tidpunkten för dess ikraftträdande, såsom lagrådet för sådant fall förordat, göres beroende av Konungens förordnande, föranleder detta jämkning även av ikraftträdandebestämelsen i förevarande lagförslag.»

Propositionen.

Efter redogörelse för lagrådets betänkligheter mot att på ungdomsvårdsskolorna sammanföra unga brottslingar med barn, som icke begått brott, och mot att giva skyddsupfostran karaktären av samhällsreaktion mot brott anförde *tillförordnade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Lindell*, följande.

»Gentemot vad lagrådet sålunda anfört vill jag erinra att ungdomsvårdsskolornas uppgift är att taga hand om barn och ungdom, som genom kriminalitet eller annan kvalificerad vanart visat sig icke kunna på normalt sätt anpassas i samhället samt att med medicinska och pedagogiska metoder anpassa detta klientel till ett socialt beteende. Dessa skolor äro alltså inrättade för ett klientel, som regelmässigt är svårbehandlat. Vanarten hos klientelet torde också ofta ha tagit sig uttryck i kriminalitet. Sålunda framgår av en uppgift om klientelet sammansättning som lämnades i en proposition vid 1947 års riksdag angående ungdomsvårdsskolornas organisation (nr 269) t. ex. att av 700 manliga elever, som voro intagna den 1 juli 1946 och som voro i åldern 8—21 år, icke mindre än 94 % begått egendomsbrott före intagandet. Klientelet har icke därefter förbättrats. Snarare framgår av tillgängliga upplysningar att det blivit än mer svårbehandlat under de senaste åren. Trots detta visa dessa skolor goda resultat.

Behandling på ungdomsvårdsskola kan redan nu sägas vara en samhällsreaktion mot brott. Då det gäller ungdom i uppfostringsbar ålder, kunna varaktiga resultat nås genom fostrande och botande åtgärder och samhällsreaktionen även mot allvarligare kriminalitet bör därför bestå i uppfostran och icke i straff. Samhällets åtgärder på detta område under de senaste femtio åren ha medfört en faktisk förskjutning av straffmyndigheten. Denna inträder icke oförmedlat och i full utsträckning redan vid den i strafflagen angivna åldern av 15 år utan först efter en övergångstid, under vilken uppfostran sättes i främsta rummet och frihetsstraff i allmänhet icke förekommer. Lagförslaget innebär icke i detta hänseende någon nyhet utan bygger på redan bestående förhållanden.

Vad lagrådet anfört i nu angivna hänseenden torde därför icke utgöra tillräckliga skäl att avböja den föreslagna lagstiftningen. Lagrådets påpekanden visa emellertid angelägenheten av att ungdomsvårdsskolornas behandlingsresurser i erforderlig mån avpassas efter de särskilda vårdbehov, som här ifrågakommande klientel kan förete.

Såsom en olägenhet av den föreslagna 1 § i förslaget till lag

med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig har lagrådet framhållit att domstolen, sedan den beslutat överlämna den dömde till barnavårdsnämnd, förlorar all kontroll över honom och de möjligheter till ingripande, som en villkorlig dom enligt gällande lag innebär. Beträffande detta påpekande må framhållas att den gällande ordningen för överlämnande av dessa unga för skyddsuppfostran, sedan de ställts inför domstol, medför att de i allmänhet komma att stå både under domstolens och barnavårdsmyndighets tillsyn. Någon sådan dubbel tillsyn uppkommer däremot icke om de omhändertagas för skyddsuppfostran i samband med åtalseftergift. Det kan knappast hävdas att denna dubbla tillsyn är ändamålsenlig. Tvärtom kan det föreligga en risk att resultatet blir sämre än om blott en myndighet har det fulla ansvaret. Detta torde också vara skälet till att domstolarna i dylika fall ofta utse befattningshavare vid ungdomsvårdsskola till övervakare i syfte att därigenom söka samordna övervakningen enligt lagen om villkorlig dom och åtgärder enligt barnavårdslagen. Icke heller den omständigheten att möjligheten till förverkande av villkorlig dom bortfaller torde i praktiken vara av någon väsentlig betydelse.

Lagrådet anser också att det föreligger en brist i utformningen av 1 § och ett eftersättande av samhällsskyddets intresse därigenom att domstolen icke skall ådöma skyddsuppfostran såsom en påföljd för brott utan överlämna åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för den dömdes omhändertagande för skyddsuppfostran. Garantier saknas, framhåller lagrådet, för att domen blir verkställd såsom domstolen avsett; det föreligger icke ens något formellt hinder för att nämnden underlåter att besluta om skyddsuppfostran. Enligt lagrådets mening borde det i lag uppställas garantier för att den överlämnade unge lagöverträdaren blir omhändertagen i ungdomsvårdsskola och får stanna där under en icke alltför kort tid.

Vad lagrådet sålunda framhållit är självfallet en fråga av vikt. Med den rådande dualismen i behandlingen av de yngsta lagöverträdarna är det emellertid knappast möjligt att åstadkomma någon i formellt hänseende fullt otadlig ordning i förhållandet mellan domstol och barnavårdsmyndighet. Trots att barnavårdsnämnd icke är formellt bunden av domstols beslut, torde det icke i praktiken uppkomma några olägenheter. Uppenbart är nämligen att, om domstolen konstaterat kriminalitet och överlämnat till nämnden att vidtaga åtgärder för skyddsuppfostran, det regelmässigt föreligger en sådan situation att nämnden enligt barnavårdslagen är pliktig att vidtaga åtgärder. Nämnden kan då icke utan att åsidosätta sina skyldigheter visa ärendet från sig. Har nämnden redan tillstyrkt att detta ingripande skall bestå i skyddsuppfostran, kan det icke anses stå nämnden fritt att underlåta att fullfölja den förordade åtgärden i enlighet med barnavårdslagens bestämmelser.

Möjligheten av en meningsskiljaktighet mellan domstol och barnavårdsnämnd som skulle medföra en fara för samhällsskyddet får därför anses vara av huvudsakligen teoretisk art. I detta sammanhang vill jag även erinra

om att de påtalade formella bristerna föreligga redan i nu gällande bestämmelser, men att de hittills icke lett till några allvarligare olägenheter. Vad lagrådet anfört i denna del kan alltså enligt min mening icke anses vara något avgörande hinder mot den nya lagstiftningen.

Beträffande 2 § i lagen med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig har lagrådet anfört att det i och för sig icke finns något att erinra mot stadgandet, och lagrådet har även understrukit vissa uttalanden av departementschefen angående stadgandets tolkning. Lagrådet har likväl ansett att det icke föreligger något behov av att i lag införa en bestämmelse sådan som den föreslagna.

Såsom framhölls vid remissen till lagrådet stå gällande bestämmelser icke i överensstämmelse med den uppfattning om den lämpligaste behandling av de yngsta lagöverträdarna, som är allmänt godtagen och som kom till uttryck i motivuttalanden i samband med avskaffandet av tvångsuppfostran år 1947. Att på detta viktiga område lagen är oklar måste enligt min mening vara skäl nog för en lagändring.

Lagrrådet har förordat en sådan ändring av den föreslagna bestämmelsen om lagens ikraftträdande att detta skall ske den dag Konungen förordnar. Såsom skäl härför har lagrådet anfört att socialvårdens resurser vore otillräckliga och att vad som brister icke hinner avhjälpas före den 1 juli 1953.

Det antal lagöverträdare i åldern under 18 år, vilka på en gång varit intagna i fängvårdsanstalt, har under de senaste åren icke uppgått till mer än ett 20-tal. Den upprustning av socialvården som kan vara erforderlig för att sörja för att de som böra erhålla uppfostran kunna beredas plats inom socialvården är alltså icke kvantitativt betydande. Det bör vara möjligt att på den beräknade tiden vidtaga erforderliga åtgärder härför. Den föreslagna tiden för ikraftträdandet torde böra bibehållas.

I fråga om förslaget till lag angående ändring i lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga har lagrådet gjort anmärkning mot den föreslagna ändringen av första stycket i 2 §. Härvid anför lagrådet att huvudregeln bör vara, att det är domstols sak att bestämma formen för den samhällsliga reaktionen i anledning av begångna grövre brott. Vidare framhåller lagrådet att mången gång lagföring kan vara ett nyttigt led i de åtgärder, som åsyfta att påverka den underåriga och få honom att inse allvaret i samhällets reaktion mot hans brottsliga gärning.

Jag vill erinra om att stadgandet erhöll sin nuvarande utformning under riksdagsbehandlingen. Därvid framhöll första lagutskottet att det är av vikt att åtalseftergift ej äger rum, när brottets art eller omständigheterna vid dess begående låta det framstå som alltför grovt för att böra undandragas domstolsbehandling; även vid vissa mindre grova brott kan åtal vara påkallat ur allmän synpunkt. Huvudvikten ligger härvid på olämpligheten att underlåta själva åtalet och icke på frågan om den behandling som den brottslige slutligen blir föremål för. Efter att med stöd av dessa synpunkter ha förordat det andra stycket i paragrafen, anförde utskottet vidare att åtals-

eftergift bör komma till stånd, när man därigenom kan uppnå åtgärder som bättre än straff äro ägnade att tillrättaföra den brottslige. Uppmärksamheten bör, enligt vad utskottet framhåller, härvid mera inriktas på den personliga bakgrunden än på själva den brottsliga handlingen.

Det har sålunda vid lagens tillkomst varit avsett att, då sådana allmänna skäl som angivas i andra stycket icke påkalla lagföring vid domstol, den unge lagöverträdaren icke skall behöva åtalas, om han blir på lämpligt sätt omhändertagen. Den nu föreslagna ändrade lydelsen, som alltså torde stå i överensstämmelse med lagens syfte, utesluter icke att åtal sker, då det är ovisst vilken behandling som är den lämpligaste och denna fråga bör avgöras av domstol. Jag anser sålunda att förslaget i denna del bör vidhållas.»

Pågående utredningar m. m.

Av den föregående redogörelsen framgår, att på förevarande område utredningar pågå. Utskottet har funnit lämpligt att något närmare redogöra här för.

Strafflagberedningen är sysselsatt med en allmän översyn av det straffrättsliga reaktionssystemet och har under de senaste åren främst ägnat uppmärksamhet åt reaktionssystemet för unga lagöverträdare. Därvid har beredningen samrått med barnavårdskommittén och ungdomsvårdsskoleutredningen. Enligt de direktiv som meddelats genom Kungl. Maj:ts beslut den 15 december 1944 ankommer det på beredningen att utreda frågan om en höjning av straffbarhetsåldern. Beredningen beräknar att under år 1953 kunna avgiva betänkande med förslag angående åtgärder mot unga lagöverträdare.

Beträffande *barnavårdskommittén* må här återgivas följande avsnitt ur kommitténs direktiv, innefattade i ett anförande till statsrådsprotokollet den 16 juni 1950 av statsrådet Möller.

Under senare år ha på olika sätt aktualiserats frågor om ändringar berörande skilda delar av barnavårdslagen; det har även gjorts gällande att hela lagstiftningen på detta område borde bli föremål för översyn. — —

Vad sålunda förekommit finner jag utgöra tillräckligt motiv för att hela den offentliga barnavårdslagstiftningen blir föremål för omprövning av särskilda sakkunniga. — — Under hänsyn till den förskjutning från det straffrättsliga systemet i riktning mot en vidgad användning av barnavårdslagstiftningens behandlingsformer, som efter hand skett, bör hela fältet av samhällsreaktioner undersökas, därvid uppmärksamhet bör ägnas gränsdragningen mellan socialvårdens och kriminalvårdens områden i vad angår unga brottslingar. Att märka är härvidlag att det enligt Kungl. Maj:ts beslut den 15 december 1944 ankommer på strafflagberedningen att utreda frågan om en höjning av straffbarhetsåldern. I denna del liksom i övrigt då det gäller social- och kriminalvårdens gränsområden bör utredningen söka kontakt med strafflagberedningen.

I fråga om de samhälleliga ingripandena inom socialvårdens ram synes den ledande principen även i fortsättningen böra vara, att anstaltsvård ej skall komma till användning i större utsträckning än som är oundgängligen nödvändigt. Med utgångspunkt härifrån böra de sakkunniga pröva i vad mån

anstaltsvården kan ersättas av en friare vårdform, som tillfredsställande tillgodoser de av klienteletts beskaffenhet betingade kraven på övervakning och ledning. Särskilt bör undersökas om överlämnande av barn till enskilt hem kan ske i större utsträckning än som är fallet enligt den nuvarande barnavårdslagen. — — —

Ett problem, som träder i förgrunden, avser själva proceduren vid samhälleliga ingripanden beträffande barn och ungdom ävensom formerna för samarbetet härvidlag olika myndigheter emellan, t. ex. mellan barnavårdsnämnderna och de polisiära organen. Av särskild betydelse är att fullgoda garantier för rättssäkerheten föreligga vid frihetsberövanden, som ske genom barnavårdande myndigheters försorg. I detta hänseende uppkommer frågan om de nuvarande barnavårdsnämnderna äro organiserade på sådant sätt att de äro i allo väl skickade att inskrida även vid fall av grövre brottslighet från ett yngre klientels sida. Uppenbart är att en höjning av straffbarhetsåldern liksom en vidgad tillämpning av socialvårdens behandlingsformer över huvud skärper kraven på de organ, som ha att pröva förutsättningarna för de underårigas omhändertagande. — — —

Kommitténs arbete fortgår.

Ungdomsvårdsskoleutredningens direktiv innefattas i ett anförande till statsrådsprotokollet den 16 juni 1950 av statsrådet Möller. Ur anförandet må här återgivas följande.

Förhållandena vid ungdomsvårdsskolorna ha under de senaste femton åren på ett genomgripande sätt omgestaltats. De under denna tid vunna erfarenheterna böra nu närmare granskas av en särskild utredning, på vilken det skall ankomma att avgiva förslag till förbättringar. Utredningsuppdraget bör icke begränsas till att avse faktorer, vilka kunna tänkas direkt eller indirekt medföra att rymningarna från skolorna minska, utan det bör stå utredningen fritt att framlägga förslag i samtliga ungdomsvårdsskolorna berörande spörsmål, i vad avser såväl anstalterna som eftervårdssystemet.

Rymningarna ha sedan en tid stått i förgrunden i debatten om ungdomsvårdsskolorna. Alla torde vara ense om önskvärdheten av att rymningsfrekvensen nedbringas. Asikterna ha emellertid gått isär, när det gällt att precisera vilka åtgärder, som böra vidtagas i detta syfte. För egen del har jag ansett, att man i första hand borde söka bemästra rymningsproblemen genom allmänna förbättringar inom ramen för den öppna vården. Denna målsättning bör präglade utredningens arbete. Jag vill dock understryka, att jag icke helt avvisat tanken på att slutna avdelningar dessutom kunna visa sig erforderliga. Skulle utredningen finna skäl för antagandet, att rymningarna icke komma att i tillräcklig mån begränsas genom åtgärder inom ramen för den öppna vården, bör utredningen vara oförhindrad att föreslå jämväl andra anordningar till rymningsproblemets lösande. Utredningen bör undersöka erfarenheterna från såväl den slutna avdelningen vid Långanäs, som de skolor, vilka sakna sådan avdelning. Finner utredningen slutna avdelningar behövlige, böra riktlinjer angivas för avdelningarnas utformning och för de vårdmetoder, vilka skola tillämpas vid avdelningarna.

Vid behandlingen av rymningsfrågorna bör utredningen beakta, att dess arbete kan komma att påverkas av utvecklingen på kriminalvårdens område. — — —

I anförandet säges vidare bl. a., att utredningen bör bedriva sitt arbete i kontakt med bl. a. strafflagberedningen och barnavårdskommittén.

Utredningens arbete pågår.

Ungdomsvårdsskoleutredningen har den 15 oktober 1952 lagt fram förslag till vissa omedelbara förbättringar inom ungdomsvårdsskoleorganisationen, vilka främst syfta till att skapa ökade resurser i fråga om såväl lokaler som personal för omhändertagande av de besvärligaste manliga eleverna i åldern under 18 år. Utredningen är av den uppfattningen, att den utbyggnad, som påbörjats i och med att riksdagen beviljat medel för uppförandet av en specialpaviljong vid Sundbo yrkesskola i syfte att öka resurserna att omhändertaga ett anstaltsbesvärligt klientel, snarast bör fullföljas. Utredningen föreslår därför, att medel beräknas för att under nästa budgetår möjliggöra uppförandet av ytterligare tre specialavdelningar för svårhanterligt klientel. Behandlingen på dessa avdelningar skall bygga på »den lilla gruppens princip». Såsom bakgrund till detta förslag framlägges en femårsplan för organisationens utbyggnad. Däri utgöra de nu framlagda förslagen den första etappen. Därest riksdagen biträder det genom förevarande proposition framlagda förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, utgår utredningen från att man för de närmaste åren torde få räkna med ett behov av åtminstone 20 nya platser på ungdomsvårdsskolorna. Enligt nyssnämnda plan skola i första etappen byggas tre nya specialavdelningar med tillhoppa 24 platser, och utbyggnaden skall påbörjas under budgetåret 1953/54. Vid utredningens förslag har fogats ritningsförslag till specialavdelning. Enligt ritningsförslaget skall på specialavdelning såväl varje rum som hela byggnaden kunna låsas till, och fönstren skola, utan att vara försedda med galler, likväl vara av sådan konstruktion, att eleverna icke obehindrat skola kunna taga sig ut fönstervägen. Däremot skall specialavdelning icke omgärdas med stängsel.

Över ungdomsvårdsskoleutredningens förslag har infordrats yttranden från bl. a. riksåklagaren och strafflagberedningen. Med hänsyn till den roll dessa spelat i förevarande lagstiftningsärende finner utskottet skäl att i det följande något redogöra för sagda yttranden.

Riksåklagaren har inledningsvis framhållit, att om utvecklingen skall kunna ledas därhän, att frihetsstraff över huvud icke skall behöva användas beträffande ungdom under 18 år, vilket är slutmålet för de strävanden, som ligga bakom lagförslagen i förevarande proposition, är det av största vikt att ungdomsvårdsskoleväsendet organiseras så, att jämväl det mest svårbehandlade klientelet, som för närvarande hänvisas till fångvården, kan på ett effektivt sätt omhändertagas. Särskilt angeläget är därvid att rymningsriskerna i möjligaste mån elimineras. Ur dessa synpunkter har riksåklagaren hälsat den föreslagna omorganisationen med tillfredsställelse samt vidare anfört bl. a. följande.

Utformningen av anstaltssystemet efter »den lilla gruppens princip» synes väl ägnad att effektivisera behandlingen. De föreslagna specialavdelningarna för det anstaltsbesvärliga klientelet avses skola tilldelas personal i sådan utsträckning att möjligheterna till intensivbehandling väl tillvaratagas. Efter ursprungligt mönster av motsvarande avdelning vid Långanäs synas de vidare komma att utrustas med vissa anordningar till förhindrande av rym-

ning. Emellertid upptager ritningsförslaget till specialavdelningarna, av vilket förslag ämbetet tagit del, icke — såsom vid Långanäs — något kringgårdande stängsel. Enligt ämbetets mening torde emellertid, därest sådant icke anordnas, övriga rymningshinder anordningar bliva föga verkningsfulla, för såvitt man icke i stor utsträckning berövar eleverna tillfälle att vistas ute i friska luften, något som givetvis icke bör ifrågakomma.

Med denna reservation tillstyrker ämbetet alltså utredningens förslag såsom väl ägnat att tillgodose såväl allmänna kriminalpolitiska som läkepedagogiska synpunkter.

Strafflagberedningen har till en början starkt understrukit nödvändigheten av den föreslagna utbyggnaden samt vidare anfört bl. a. följande.

Beredningen förutsätter att vid ett tillräckligt antal ungdomsvårdsskolor slutna specialavdelningar utformas på sådant sätt, att rymningar så långt möjligt förhindras utan att man därför åsidosätter tillbörliga hänsyn till den ur pedagogisk synpunkt lämpliga behandlingen. Emellertid upptar ritningsförslaget till specialavdelning av sluten typ rymningshinder anordningar allenast i själva byggnaden, såsom säkerhetsfönster av hospitalsmodell m. m., men däremot ej något omslutningsstängsel. Eftersom varje intagen självfallet måste få vistas ute i friska luften minst någon timme varje dag, blir om stängsel ej finnes tillfällena till rymning så talrika — även om personaltillsynen är intensiv — att övriga säkerhetsanordningar ter sig skäligen meningslösa. Beredningen föreslår därför att stängsel av Långanästyp uppföres kring de slutna avdelningarna.

Under förutsättning att denna säkerhetsanordning genomföres vid de slutna specialavdelningarna bör den föreslagna utbyggnaden av ungdomsvårdsskoleorganisationen slutligen kunna leda till att frihetsstraff inte skall behöva komma till användning beträffande ungdom under 18 år, vilket är slutmålet för den föreslagna lagstiftningen angående påföljd för brott av underårig.

Mot vad utredningen anfört angående den närmare utformningen av anstaltssystemet — detta skall bygga på »den lilla gruppens princip» — har beredningen intet att invända. Beredningen finner sålunda riktigt att utbygga de enskilda ungdomsvårdsskolorna med specialavdelningar, såväl de ovannämnda med sluten karaktär som öppna specialavdelningar. — — —

Utskottet.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen arbetar strafflagberedningen på en revision av det straffrättsliga reaktionssystemet och har på senare tid främst ägnat uppmärksamhet åt reaktionssystemet för unga lagöverträdare. Ungdomsvårdsskoleutredningen sysslar med ungdomsvårdsskoleorganisationens framtida gestaltning och har nyligen framlagt en plan för omorganisation av hela ungdomsvårdsskoleväsendet. Enligt denna plan bör, med beaktande av Kungl. Maj:ts ställningstagande i föreliggande proposition till behandlingen av de yngsta lagöverträdarna, den redan påbörjade utbyggnaden av ungdomsvårdsskoleorganisationen för att öka resurserna att omhändertaga mera svårbehandlade fall snarast fullföljas. Barnavårdskommittén har bland annat till uppgift att verkställa en översyn av barnavårdslagens bestämmelser om samhällsingripande i fråga om barn och ungdom samt barnavårdsnämndernas organisation.

Huvudsyftet med föreliggande proposition är att redan nu få fastslaget att ungdom under 18 år, som begått brott och därför behöver tagas in på anstalt, som regel skall omhändertagas inom socialvården. För detta ändamål föreslås, att den som är under 18 år icke skall få dömas till frihetsstraff med mindre särskilda skäl föreligga. I samband härmed föreslås, att domstol, i stället för att döma underårig till straff för brott, skall kunna överlämna åt barnvårdsnämnda att omhändertaga den underårige för skyddsuppfostran. Sådant överlämnande skall alltså, till skillnad mot vad som nu gäller, kunna ske utan samband med villkorlig dom. Vidare innehåller förslaget bestämmelser om ökad snabbhet vid behandlingen av mål och ärenden angående brott av den som ej fyllt 18 år ävensom vissa ändringar i lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga.

Såsom framgår av den tidigare redogörelsen uttalade departementschefen vid avskaffandet av tvångsuppfostringsinstitutet år 1947, att man icke behövde hysa farhågor för att domstolarna i avsaknad av möjligheten att döma till tvångsuppfostran komme att i större utsträckning döma ungdom under 18 år till ovillkorligt frihetsstraff. Härvid avsågs, att villkorlig dom i förening med skyddsuppfostran i allmänhet skulle komma i fråga för det klientel som tidigare ådömdes tvångsuppfostran.

I propositionen har departementschefen, under hänvisning till riksåklagarens skrivelse den 24 september 1951, anført, att detta antagande visade sig vara riktigt under de första åren efter reformen, men att därefter antalet ovillkorliga fängelsedomar inom ifrågavarande åldersgrupp stigit. Riksåklagaren har i sin skrivelse uppgivit, att under år 1950 kunnat märkas en alltmer stegrad benägenhet att döma till ovillkorligt frihetsstraff även i mål, där villkorlig dom i förening med skyddsuppfostran å ungdomsvårdsskola tett sig som den lämpligaste påföljden, och till stöd härför åberopat följande från centrala fångregistret hämtade uppgifter rörande antalet ungdomar under 18 år, vilka under nedan angivna år börjat undergå straffarbete eller fängelse:

1945	9
1946	7
1947	6
1948	16
1949	20
1950	32

Vidare har riksåklagaren antagit, att ett ökat antal domar å ovillkorligt frihetsstraff sannolikt vore att förvänta och uttryckt sin starka oro för den kommande utvecklingen. Till stöd för den uppfattning har riksåklagaren anført, att en av högsta domstolen under år 1951¹ meddelad dom torde komma att utöva en prejudicerande verkan på den kommande rättstillämpningen inom förevarande område. Genom denna dom dömdes, under åberopande främst av allmänpreventiva skäl, tre ynglingar i 16—17-års-åldern, som tidi-

¹ NJA I 1951 s. 555.

gare voro ostraffade och icke förut varit omhändertagna för skyddsuppfost-
ran å ungdomsvårdsskola, för en omfattande brottslighet, till övervägande
delen bestående av bil- och motorcykeltillgrepp, till långvariga frihetsstraff.

För komplettering av ovannämnda statistik i fråga om år 1951 och första
halvåret 1952 har utskottet vänt sig till fångvårdsstyrelsen. Därvid har ut-
skottet inhämtat, att det av riksåklagaren åberopade siffermaterialet icke på
ett riktigt sätt återspeglar variationerna i antalet ovillkorliga frihetsstraff
för ifrågasvarade ungdom. Från styrelsens centrala fångregister har nämligen
lämnats följande uppgifter rörande dels antalet personer under 18 år, som
nedan angivna år börjat undergå frihetsstraff, och dels antalet personer,
som vid meddelandet av lagakraftvunnen dom¹ å frihetsstraff under nämnda
år ej fyllt 18 år:

År	Under 18 år vid straff- verkställighetens början:	Under 18 år vid domen:
1945	9	14
1946	7	16
1947	6	11
1948	16	24
1949	20	28
1950	22	32
1951	14	21
1952 1/1—30/6.....	3	10

Att antalet av dem som voro under 18 år vid domen genomgående är högre
än det antal ungdomar, som voro under 18 år vid straffverkställighetens
början, sammanhänger med att en betydande del av dessa ungdomar varit
närmare 18 år vid domens meddelande och därför hunnit fylla 18 år, innan
de börjat undergå straffet.² I detta sammanhang kunde ha varit av intresse
att få sistnämnda statistik belyst genom en jämförelse med antalet vill-
korliga domar under motsvarande tid för samma åldersgrupp. Med hänsyn
till det sätt på vilket rättsstatistiken föres låter sig emellertid en sådan ut-
redning icke göra utan genomgång av hela primärmaterialet.

Av sistnämnda tabell kan man utläsa, att antalet domar å ovillkorligt
frihetsstraff steg betydligt i och med att tvångsuppfostern avskaffades. Den
variation, som därefter förekommit, är däremot icke av den beskaffenhet
att därav i och för sig kan dragas den slutsatsen, att domstolarna visat ökad
benägenhet att döma till ovillkorligt frihetsstraff. Snarare tala siffrorna för
år 1951 och hittills tillgängliga siffror för år 1952 för en utveckling i mot-
satt riktning. Den förhållandevis ringa ökning som skett under åren 1949
och 1950, liksom ökningen under år 1948, torde, såsom departementschefen
anfört, bland annat sammanhänga med att ett antal av de ungdomar som
intagits på ungdomsvårdsskola fortsätter att begå brott i samband med rym-

¹ D. v. s. dom som vunnit laga kraft mot den dömde.

² Beträffande båda sifferserierna må här anmärkas, att det förekommit, att samma person
till och med inom samma år såväl dömts flera gånger som avtjänat flera frihetsstraff. Samtliga
med statistiken avsedda fall röra ynglingar.

ningar, permissioner och försöksutskrivningar och på grund därav överföres till fängelserna. Detta torde i sin tur ha orsakats av att ungdomsvårdsskoleorganisationen saknat resurser att omhändertaga de svåraste fallen. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att av de 81 fall under åren 1949—1951, då ungdomar under 18 år ådömts ovillkorligt frihetsstraff, 47 fall avsågo ungdomsvårdsskoleelever, och att i 32 av dessa fall vederbörande skolstyrelse eller socialstyrelsen i avgivet yttrande motsatt sig ett återtagande till skolan. Såsom departementschefen anført har det klientel som under senare år hänvisats till ungdomsvårdsskolorna blivit allt besvärligare. Den av riksdagen i år efter förslag av Kungl. Maj:t redan beslutade utbyggnaden av Sundbo yrkesskola med en specialavdelning för svårbehandlade, vilken icke tillkommit med tanke på nu föreliggande förslag, visar även att socialvården haft påtagliga svårigheter att med de resurser som stått till buds bemästra detta klientel.

Den ökning av antalet ovillkorliga frihetsstraff som ägt rum efter tvångsuppfostrans avskaffande år 1947 påkallar emellertid ett närmare övervägande. Frågan är, såsom departementschefen anført, var de mest svårbehandlade i fortsättningen skola omhändertagas, d. v. s. om ungdomsvårdsskoleorganisationen i princip bör vara inrättad för hela ifrågavarande åldersgrupp eller för denna åldersgrupp med undantag av de svåraste fallen. Som skäl för att denna fråga nu måste lösas har departementschefen anført, att ett principiellt ställningstagande från statsmakternas sida är påkallat för att ungdomsvårdsskoleutredningen skall kunna fullfölja sin planläggning av skolorganisationen, och även för att strafflagberedningen och barnavårds-kommitén skola kunna utföra sitt arbete på hithörande område. Utskottet kan, under framhävande av att det här i främsta rummet är fråga om att ökade resurser ställas till förfogande, godtaga detta skäl. Departementschefen har för sin del uttalat, att man såväl vid planeringen av anstalter och andra resurser som vid förberedelser för lagstiftning bör utgå från den principen, att ungdom under 18 år, som begått brott och därför behöver intagas på anstalt, skall omhändertagas inom socialvården och ej erhålla frihetsstraff. Därvid har departementschefen lämnat öppet, om det vid den slutliga utformningen och tillämpningen av denna princip kan visa sig ändamålsenligt att göra undantag för vissa extrema och sällsynta fall. Principen bör dock äga tillämpning beträffande den typiska ungdomsbrottsligheten av allvarigare beskaffenhet.

Om man på ett effektivt sätt skall komma till rätta med ungdom som begått brott och då särskilt ungdom som gjort sig skyldig till upprepad brottslighet av allvarig beskaffenhet, kräves utan tvivel, såsom departementschefen framhållit, en intensiv och omsorgsfull påverkan under en lång tid genom kvalificerad personal och i former som för den unge möjliggöra en mognad och en naturlig anpassning i samhället. Det är här fråga om ungdom i pubertetsåldern, människor under utveckling, som befinna sig i den ålder, då de äro mest mottagliga för påverkan. Beträffande sådana människor bör samhället icke eftersätta åtgärder i uppfostrande syfte för att

söka tillrättaföra dem. Huruvida dessa uppfostrande åtgärder skola ske inom socialvården eller fångvården är ytterst en lämplighetsfråga. Av byråchefen Erikssons utredning kan, såsom departementschefen anført, dragas den slutsatsen, att fängelsestraff icke förmått att till laglydnad återföra de ungdomar under 18 år som frigivits från fångvårdsanstalt under åren 1946—1950. Emellertid synes utredningen, med hänsyn till att flertalet av dessa ungdomar tidigare varit intagna på ungdomsvårdsskola, även giva vid handen, att icke heller socialvården med nu tillgängliga resurser förmått uppnå tillfredsställande resultat. Även om man skulle kunna tänka sig, att fångvården bereddes möjligheter att omhändertaga ifrågavarande klientel, kan det, såsom departementschefen anført, med hänsyn till ungdomsvårdsskolornas organisation och behandlingsmetoder icke råda något tvivel om att man genom att tillföra denna organisation de erforderliga förstärkningarna skapar långt bättre möjligheter att taga hand om den lilla grupp av svårbehandlade, det här är fråga om, än om man för denna heterogent sammansatta grupp skulle inrätta en särskild behandling inom fångvården, vare sig i form av ungdomsfängelse eller ordinärt frihetsstraff. Det må här erinras om att fångvårdsutredningen icke sett sig någon möjlighet att inom fångvårdens ram åstadkomma lämpliga anordningar för denna grupp. Utskottet anser sålunda, att för ifrågavarande åldersgrupp socialvård är att föredraga framför fångvård.

I remissyttrandena har från flera håll ifrågasatts huruvida icke ovillkorligt frihetsstraff i vissa fall vore att föredraga ur allmänpreventiva synpunkter, d. v. s. om icke sådant straff kan avhålla andra än den dömden från att begå liknande brott. Förutom vad departementschefen anført i denna fråga vill utskottet understryka, att om socialvården får tillräckliga resurser, så att ungdomsvårdsskolorna kunna tillgodose ett rimligt samhällsskydd, ett intagande på ungdomsvårdsskola säkerligen kommer att få väl så allmänpreventiv verkan som ett ordinärt frihetsstraff. Utskottet kan icke dela den uppfattningen, som understundom kommer till uttryck, att i valet mellan frihetsstraff och behandling å ungdomsvårdsskola frihetsstraff enbart av allmänpreventiva hänsyn gives företräde.

Utskottet ansluter sig alltså till den av departementschefen intagna principståndpunkten, att ungdom i åldern under 18 år, som begått brott och därför behöver intagas på anstalt, skall omhändertagas inom socialvården och ej erhålla frihetsstraff, därvid utskottet liksom departementschefen lämnar öppet, om det vid den slutliga utformningen och tillämpningen av denna princip kan visa sig ändamålsenligt att göra undantag för vissa extrema och sällsynta fall. Ungdomsvårdsskoleorganisationen bör följaktligen dimensioneras för hela detta klientel. Ett förverkligande av detta program kräver emellertid att ökade resurser ställas till socialvårdens förfogande.

Vad beträffar frågan om omedelbar lagstiftning finner utskottet — trots de betänkligheter som i allmänhet kunna resas mot att lagstifta på ett område, där utredningar pågå — då frågan nu aktualiserats i samband med

planläggningen av ungdomsvårdsskoleväsendets framtida utformning, att de skäl böra godtagas som departementschefen i övrigt anfört till stöd för att nu såsom ett provisorium i lag fastslå, att den som är under 18 år i allmänhet icke får dömas till frihetsstraff. Vidare läser strafflagberedningen icke komma att framlägga sitt förslag om revision av reaktionssystemet beträffande unga lagöverträdare förrän tidigast under år 1953, och därefter torde en icke oväsentlig tidrymd förflyta, innan den lagstiftning som må bliva följden av beredningens förslag kan träda i tillämpning.

I det nu framlagda förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig har nyssnämnda princip kommit till uttryck i 2 §, som stadgar, att den som ej fyllt aderton år icke må dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl äro därtill.

Departementschefen har i motsats till kommittéerna icke närmare angivit vad som skall förstås med särskilda skäl i vidare mån än att enligt hans mening frihetsstraff bör tillgripas endast i sällsynta undantagsfall och att det får ankomma på domstolarna att med ledning av stadgandet och efter fri prövning av samtliga omständigheter i det särskilda fallet bestämma samhällsreaktionen. Utskottet delar departementschefens uppfattning att frihetsstraff endast bör tillgripas i undantagsfall. Tillfälliga misslyckanden med behandlingen på ungdomsvårdsskola böra sålunda icke föranleda ett ådömande av frihetsstraff. Emellertid läser det enligt utskottets mening icke kunna undgås, att det vid vissa fall av upprepad, svårartad brottslighet icke finnes möjlighet att komma till rätta med vederbörande inom socialvården, även om denna blir försedd med de bättre resurser som nu planeras. I sådana fall torde det bli nödvändigt att omhändertaga den unge inom fångvården. Det kan även tänkas förekomma enstaka fall av brottslighet, då skyddsuffostran på grund av den unges egenskaper i övrigt icke behöver komma i fråga, eller där till och med förutsättningarna för ett omhändertagande enligt barnavårdslagen saknas, men brottet är av sådan art, att ur allmän synpunkt bötesstraff eller villkorlig dom icke kan komma i fråga. I det enskilda fallet får det emellertid, såsom departementschefen framhållit, ankomma på domstolarna att efter fri prövning av samtliga omständigheter bestämma samhällsreaktionen. Det kan här nämnas, att det även vidtagits åtgärder för att förbättra fångvårdens möjligheter att i förekommande fall mottaga ungdom som begått brott. Genom beslut av årets riksdag har fångvården tillförsäkrats vissa möjligheter att ta hand om ett begränsat antal ungdomar under 18 år. Bl. a. skall sålunda fångvårdsanstalten i Västerås inrättas till säranstalt för 18—20-årsgruppen, och under en övergångstid skall även den yngsta åldersgruppen beredas plats där. Enligt vad utskottet inhämtat skall behandlingen på denna säranstalt ske efter »den lilla gruppens princip».

Utskottet anser i likhet med departementschefen det vara lämpligt att, i samband med att i lag gives uttryck åt den principen att den som är under 18 år i allmänhet icke får dömas till frihetsstraff, utbryta överlämnandet till skyddsuffostran ur den villkorliga domen, på sätt som kommit till uttryck

i 1 § i förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig. Nu gällande ordning med tillsyn av både domstol och barnavårdsmyndighet är icke lämplig. Såsom de nuvarande bestämmelserna i lagen om villkorlig dom rörande överlämnande till skyddsuppfostran med stöd av motivuttalanden i samband med avskaffandet av tvångsuppfostran kommit att tillämpas, är det heller icke lämpligt att domstolarna formellt skola vara bundna av de inskränkningar som stadgas för användande av villkorlig dom. Genom den föreslagna reformen kommer, i fall, då domstol överlämnar vederbörande till skyddsuppfostran, den nuvarande möjligheten till förverkande av villkorlig dom att falla bort. Praktiskt sett torde denna omständighet icke vara av väsentlig betydelse.

I remissyttrandena ha uttalsats farhågor för att konflikter kunna uppstå mellan domstol och socialvårdsorgan och har framhållits, att garantier måste skapas för att domstolens åtgärd icke blir verkningslös. Utskottet instämmer i departementschefens synpunkter på dessa frågor. En förutsättning för att olägenheter icke skola uppstå är emellertid vidare att ett gott samarbete kommer till stånd mellan domstolar, barnavårdsnämnder och styrelser för ungdomsvårdsskolor. Därest barnavårdsnämnderna, efter förslag av barnavårdskommittén, genom ändringar och förbättringar i organisationen bliva än bättre skickade att handha sina uppgifter på hithörande område, ökas möjligheterna till sådant samarbete. Härigenom torde även åtskilliga av de betänkligheter som nu från olika håll resas mot att svåra fall av ungdomsbrottslighet undandragas domstols prövning att försvinna och den enskildes rättsskydd komma att bättre tillgodoses. Slutligen vill utskottet framhålla att, sedan socialvården, som utskottet förutsatt i det föregående, erhållit ökade resurser, någon nämnvärd risk för konflikter icke torde komma att föreligga. Redan nu torde det förhålla sig så att domstolarna i allmänhet äro angelägna om att socialvården skall få taga om hand brottslingar i den yngsta åldersgruppen och att socialvården icke tager emot fall som den icke anser sig kunna bemästra.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår har ungdomsvårdsskoleutredningen föreslagit inrättande av specialavdelningar för svårbehandlade inom ungdomsvårdsskoleväsendet. Visserligen ankommer det i första hand på chefen för socialdepartementet att taga ställning till förslaget, men utskottet kan i förevarande sammanhang icke underlåta att göra vissa reflexioner. Med hänsyn till vad riksåklagaren och strafflagberedningen anfört i yttranden över nyssnämnda förslag vill utskottet understryka vikten av att samhällsskyddet blir på ett betryggande sätt tillgodosett. Skulle detta ej bli fallet föreligger risk för att den eljest så önskvärda reformen äventyras.

Departementschefen har i motsats till kommittéerna ansett, att övergångsbestämmelser till den föreslagna lagen med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig icke erfordras. Utskottet finner, att de skäl departementschefen anfört till stöd för denna ståndpunkt kunna godtagas. Emellertid vill utskottet tillägga, att därest fråga om förverkande av villkorlig dom uppkommer, utan att den dömde gjort sig skyldig till nytt brott, i före-

kommande fall synes lämpligt, att domstolen söker samarbete med barnavårdsnämnden. För det fall åter att förverkande kommer i fråga därför att den dömde begått nytt brott, bör domstolen, om förverkande icke kommer till stånd på den grund att överlämnande för skyddsuppfostran finnes vara den lämpligaste åtgärden för den nya brottsligheten, liksom hittills i allmänhet skett, minska olägenheterna av den dubbla tillsynen genom att till övervakare utse den sociala befattningshavare som närmast kommer att taga befattning med den unge vid verkställandet av skyddsuppfostran.

Mot den föreslagna ändringen i 2 § lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga har utskottet intet att erinra. Med hänsyn till nuvarande praxis innebär ändringen nämligen endast en jämkning av ordalagen och rubbar icke lagens principer. Skulle i det särskilda fallet någon tveksamhet råda, huruvida åtalseftergift bör ske i fall som åsyftas med 2 § i förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, bör ansvarsfrågan givetvis bli föremål för domstols prövning. Något annat synes ej heller vara avsett med förslaget. Avgörande för frågan huruvida åtal skall ske får icke enbart vara angelägenheten att undvika rättegång inför domstol. Även på detta område torde en upprustning av socialvårdens resurser utgöra den bästa garantien för att lämpliga avgöranden kunna träffas.

Vad angår de föreslagna reglerna i lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga och lagen med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig, vilka syfta till att påskynda behandlingen av mål och ärenden angående brott av den som ej fyllt 18 år, finner utskottet, att ett stort behov föreligger av ökad snabbhet på detta område. Utskottet delar departementschefens uppfattning, att den av kommittéerna föreslagna tidsfristen av 14 dagar, inom vilken barnavårdsnämnd senast bör ha avgivit yttrande i ärende angående åtalseftergift, ger ett riktigt uttryck för den snabbhet som bör iakttagas men hyser samtidigt förståelse för de skäl som föranlett departementschefen att icke föreslå, att denna tidsfrist fastslås i lag. Det är emellertid synnerligen angeläget att barnavårdsnämnderna bemöda sig om att avgiva yttrande så snabbt som möjligt, icke blott till vederbörande statsåklagare i ärende angående åtalseftergift utan även i förekommande fall till domstol i mål som avses med 1 § i förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, för vilket sistnämnda fall icke någon särskild regel om skyndsamhet föreslås. I annat fall ter sig den föreslagna regeln angående den tid inom vilken huvudförhandling skall hållas tämligen meningslös.

Mot övriga i propositionen upptagna lagändringar har utskottet icke något att erinra.

I propositionen föreslås, att lagförslagen skola träda i kraft den 1 juli 1953. Departementschefen har vid besvarandet av lagrådets kritik anført, att det på den beräknade tiden borde vara möjligt att vidtaga erforderliga åtgärder för att kunna bereda plats inom socialvården för det till antalet förhållandevis ringa klientel som avses med propositionen. Under remiss-

behandlingen har icke minst från socialvårdande myndigheter framhållits, att socialvården redan för närvarande kämpar med en tilltagande platsbrist på de ungdomsvårdsskolor, som äro avsedda för ynglingar i förevarande åldersgrupp, och att bristen på specialavdelningar är särskilt kännbar. För att i någon mån råda bot härför ha statsmakterna, såsom framgår av det föregående, detta år fattat beslut om en utbyggnad av Sundbo yrkesskola. Denna utbyggnad har ännu ej påbörjats. Socialstyrelsen har i sitt yttrande med skärpa framhållit, att det är oundgängligen nödvändigt att ytterligare tre ungdomsvårdsskolor omorganiseras enligt »den lilla gruppens princip», och att en specialanstalt för det mest svårskötta klientelet inrättas. Vidare har socialstyrelsen ifrågasatt, huruvida den föreslagna lagstiftningen bör träda i kraft, innan denna utbyggnad kommit till stånd, men — med hänsyn till den principiella vikten av att lagstiftningen snarast träder i tillämpning — stannat vid att tillstyrka den föreslagna dagen för ikraftträdandet. Slutligen har socialstyrelsen framhållit, att intill dess ungdomsvårdsskoleorganisationen blivit i erforderlig grad utbyggd och förstärkt, det icke torde kunna undvikas fall, i vilka särskilt skäl till ådömande av frihetsstraff föreligger på grund av att resurser saknas att omhändertaga den brottslige. I åtskilliga andra remissyttranden uttalas, att de föreslagna lagändringarna icke böra sättas i kraft, förrän socialvården blir i stånd att omhändertaga det svårast belastade ungdomsklientelet i slutna anstalter. Statsmakterna komma icke att bli i tillfälle att taga slutlig ställning till ungdomsvårdsskoleutredningens förslag om inrättande av specialanstalter förrän våren 1953. Med all sannolikhet kan därför icke någon av dessa specialanstalter komma att stå till buds den 1 juli 1953. Socialvården torde med hänsyn härtill icke vara beredd att sistnämnda dag omhändertaga det klientel varom här är fråga. Mot bakgrunden av vad sålunda anförts finner utskottet starka skäl tala för ett övervägande, huruvida icke dagen för ikraftträdandet bör framflyttas. Skulle den föreslagna lagstiftningen träda i kraft den 1 juli 1953, riskerar man att socialvården på grund av bristande resurser nödgas avvisa fall som, i enlighet med den princip för vilken utskottet ovan uttalat sig, rätteligen höra hemma inom socialvården. Detta måste innebära en allvarlig belastning för socialvården. Vidare kan socialvården då också frestas mottaga fall, som med tillgängliga resurser icke kunna bemästras. Från allmänhetens sida kunna misslyckanden i sådana fall — manifesterade genom rymningar och nya brott — lätt komma att te sig som ett misslyckande av hela systemet och framkalla starka krav på en övergång till mera repressiva åtgärder. En sådan utveckling är naturligtvis icke önskvärd och bör undvikas. För att det nu föreslagna systemet redan från början skall slå väl ut anser utskottet nödvändigt, att erforderliga resurser tillskapas, innan den föreslagna lagstiftningen sättes i kraft. Enär utskottet icke nu kan bedöma, när sådana resurser komma att föreligga, anser utskottet lämpligast, att lagstiftningen skall träda i kraft den dag Konungen förordnar. Det kan visserligen tänkas, att vissa delar av denna lagstiftning skulle kunna brytas ut och träda i kraft den dag Kungl. Maj:t föreslagit, men med hänsyn till att de

olika lagförslagen gripa in i och stå i samband med varandra, anser utskottet, att så icke bör ske. Utskottet vill emellertid betona vikten av att lagstiftningen kommer att träda i kraft så snart sig göra låter, d. v. s. så snart som tillräckliga resurser tillskapats. Därvid utgår utskottet från att den förstärkning av resurserna som anses bli erforderlig sker med största möjliga skyndsamhet.

Till sist vill utskottet kraftigt understryka behovet av övervakningshem och beklaga, att det icke varit möjligt att i detta sammanhang lösa frågan om inrättande av sådana hem. Det är synnerligen angeläget att denna fråga löses inom en snar framtid.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen — med förklaring, att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i de genom propositionen framlagda lagförslagen — måtte för sin del antaga nämnda förslag med de ändringarna, att första stycket i slutstadgandet i förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig samt slutstadgandena i övriga tre lagförslag erhålla följande lydelse:

Denna lag träder i kraft den dag Konungen förordnar.

Stockholm den 20 november 1952.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes slutbehandling ha närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Branting, Olofsson, Lodenius, Lindblom, Cassel, fru Sjöström-Bengtsson, herr Herbert Hermansson och fru Wallentheim;

från a n d r a kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Lindberg, Landgren, Svensson i Stenkyrka, fru Gärde Widemar och fru Hellström.

Reservationer:

1) av herrar *Lodenus, Cassel, Hermansson, Lindberg* och *Svensson* i Stenkyrka, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Såsom framgår av den föregående — — — (lika med utskottet) — — — barnavårdsnämndernas organisation.

Huvudsyftet med — — — (lika med utskottet) — — — vissa underåriga.

Ungdomsbrottsligheten har under senare år visat en starkt stigande tendens både i så måtto att antalet lagöverträdelser av ungdomar blivit allt talrikare och i det avseendet att de begångna brotten blivit av allt grövre art. I viss utsträckning förekommer att ungdomar redan före 18-årsåldern ha hunnit med att begå en hel serie olika brott. Ligabildningar med deltagare i tonåldern, som vanemässigt ägna sig åt egendomsbrott, ha blivit en allt vanligare företeelse, särskilt i våra större städer. Denna utveckling är oroande. Uppenbarligen äro dess orsaker flera, men man kan, när man söker efter förklaringar till vad som inträffat, icke komma ifrån att ställa sig frågan, huruvida icke den mildring i reaktionen från samhällets sida gentemot ungdomsbrottsligheten, som ägt rum under senare år, varit en av orsakerna härtill, ehuru måhända icke den viktigaste. De ungdomar det här gäller synas sålunda bl. a. i stegrad omfattning räkna med att åtminstone den första förbrytelsen kommer att resultera allenast i villkorlig dom. Sannolikt spelar det också en viss roll att ofta lång tid förflyter från det brottet upptäckts och till dess reaktionen bestämts och att under mellantiden den brottslige icke blir omhändertagen på betryggande sätt.

Den mildring av samhällets reaktion gentemot unga lagöverträdare som ägt rum är säkerligen i långa stycken välmotiverad. Den grundar sig på den fullt riktiga tanken att ungdomar i de åldrar det här gäller icke äro färdiga utan utvecklingsbara och möjliga att påverka gynnsamt genom miljöbyte och uppfostran. Man får emellertid enligt utskottets mening icke gå alltför långt i mildrande riktning. Om så sker mister samhället och dess institutioner tillbörlig respekt. Djupare sett är en alltför mild reaktion mot brott icke en humanitär åtgärd ens för den brottslige själv. Det må här framhållas, att ett effektivt bekämpande av ungdomsbrottsligheten i första hand kräver åtgärder som i möjligaste mån förebygga att brott begås. I sådant hänseende kunna många samverkande omständigheter vara av betydelse. Det måhända viktigaste medlet härför torde dock vara att föräldrar och målsmän se till att barnen få ett verkligt hem och söka fostra dem till lojalitet mot samhället. Aldrig så väl avvägda straffande och uppfostrande åtgärder i samhällets regi beträffande dem som redan begått brott kunna icke ersätta vad som i sådana hänseenden kan ha blivit försummat.

Samhällets krav på rimlig trygghet fordrar att lagöverträdare skola behandlas på sådant sätt att de om möjligt avhålla sig från att ånyo begå

brott. Detta samhällsskydd har under de senaste åren allt mer fått träda i bakgrunden. Häri ligger en fara. Lojala medborgare ha rätt att fordra att få leva i fred och att slippa angrepp på sin egendom och sin personliga integritet. Det är en primär skyldighet för samhället att skänka dem denna trygghet. Om denna skyldighet försummas kan reaktionen från allmänhetens sida bli så stark, att man vänder sig mot den mildrade kriminalpolitiken över huvud taget.

I nu föreliggande proposition förordar departementschefen den principen att ungdom i åldern under 18 år, som begått brott och därför behöver intagas på anstalt, skall omhändertagas inom socialvården och ej erhålla frihetsstraff. Härvid lämnar han öppet om det vid den slutliga utformningen och tillämpningen av denna princip kan visa sig ändamålsenligt att göra undantag för vissa extrema och sällsynta fall. Principen borde dock äga tillämpning beträffande den typiska ungdomsbrottsligheten av allvarligare beskaffenhet. — Vilka grupper av ungdomsbrottslingar departementschefen åsyftar med uttrycket extrema och sällsynta fall synes icke alldeles klart.

Departementschefen har velat bereda riksdagen tillfälle att uttala sig om denna principståndpunkt.

Enligt utskottets mening bör uppenbarligen huvudregeln vara att typisk ungdomsbrottslighet av allvarligare beskaffenhet skall bli föremål för socialvårdens behandling, i förekommande fall inom ungdomsvårdsskolorna. Utskottet kan alltså ansluta sig till denna principståndpunkt. Emellertid anser utskottet det vara på sin plats att redan i detta sammanhang något överväga de lämpligaste behandlingsformerna för de extrema och sällsynta fallen.

Att i lag söka precisera vilka som skola anses tillhöra detta klientel är uppenbarligen icke möjligt. Departementschefen har också i sin motivering till den provisoriska lagstiftningen, till skillnad från kommittéerna, avhållit sig från att göra några uttalanden i denna fråga som skulle verka bindande för domstolarna och hindra deras fria ställningstagande i det särskilda fallet. Denna återhållsamhet från departementschefens sida är säkerligen välmotiverad.

När utskottet i det följande gör ett försök att något närmare precisera vilka ungdomar som kunna komma att hänföras till sistnämnda klientel får detta icke fattas annat än som en metod att söka skapa sig en ungefärlig föreställning om gruppens storlek och sammansättning.

Utskottet föreställer sig att inom denna grupp komma att återfinnas stort sett följande tre kategorier, nämligen

1) ungdomar, som trots att man gjort upprepade försök att komma till rätta med dem inom ungdomsvårdsskolorna och/eller på annat sätt genom barnavårdsorganen, fortsätta att begå brott,

2) ungdomar som begått brott av synnerligen svår beskaffenhet, t. ex. rånmord, samt

3) ungdomar som tidigare visat ett fullt normalt uppförande och för

vilka därför ett omhändertagande för skyddsoppfostran knappast kan vara vare sig ändamålsenligt eller lagligen grundat, men som begått brott som det ur synpunkten av den allmänna laglydnadens upprätthållande är av synnerlig vikt att beivra, t. ex. rattfylleri. Brott av denna art brukar i rättspraxis föranleda ovillkorligt urbota straff.

Som synes skulle det förenämnda klientelet med denna sammansättning få en ganska heterogen karaktär, vilket skulle nödvändiggöra att ordna dess vård på ett differentierat sätt. Att här tillämpa »den lilla gruppens princip» synes alltså ändamålsenligt.

Alla skäl tala uppenbarligen för att söka hålla den grupp som barnavårdsorganen misslyckats med så fåtalig som möjligt. För sådant ändamål måste man, vart vården av de extrema och sällsynta fallen än slutligen förlägges, söka stärka och utbygga ungdomsvårdsskolornas resurser så att dessa, som redan nu utföra ett mycket värdefullt arbete, få än större möjligheter att lyckas även med de svåra fallen.

För behandling av de extrema och sällsynta fallen åter har man att välja mellan socialvården och fångvården. Såsom framgår av propositionen har emellertid i närvarande stund varken socialvården eller fångvården nödiga resurser när det gäller lokaler eller personal för att kunna åtaga sig uppgiften. Vare sig man förlägger vården till den ena eller den andra av dessa myndigheter, måste ytterligare lokaler och personella resurser ställas till förfogande. Vid valet dem emellan måste man — vilket tyvärr ej alltid sker — ha klart för sig att i princip lika väl utrustade anstalter böra kunna ställas till förfogande inom fångvården som inom socialvården. Det är sålunda icke rättvisande att jämföra förhållandena inom en modern ungdomsvårdsskola med dem som råda inom våra föråldrade och bristfälligt underhållna slutna fångvårdsanstalter. Skall fångvården anförtros vården av ifrågavarande klientel måste fångvården få därför nödiga resurser. Någon sammanblandning av dessa yngsta lagöverträdare med de äldre fängelse- eller straffarbetsfångarna bör endast i vissa undantagsfall förekomma. Ej heller synes det i allmänhet riktigt att vårda dessa ungdomar inom de nuvarande ungdomsfängelserna.

Av byråchefen Erikssons utredning kan dragas den slutsatsen, att fängelsestraff (i dess nuvarande utformning) mera sällan förmått att till laglydnad återföra de ungdomar under 18 år som frigivits från fångvårdsanstalt under åren 1946—1950. Emellertid synes utredningen, med hänsyn till att flertalet av dessa ungdomar tidigare, i allmänhet flera gånger, varit intagna på ungdomsvårdsskola, även giva vid handen, att icke heller socialvården med nu tillgängliga resurser förmått uppnå tillfredsställande resultat.

Med utgångspunkt från att lika goda anstalter och lika kvalificerad personal kan ställas till förfogande för vården av det svårbehandlade klientel det här gäller, vare sig den skall äga rum inom fångvårdens eller inom socialvårdens ram, synes det utskottet påtagligt att vissa skäl tala för att anlita fångvården för denna uppgift. Den vård som här bör komma i fråga

måste, av skäl som nedan skola angivas, få karaktären av ett straff, även om för den skull uppfostrings- och utbildningssynpunkter icke få förbises. Vården måste alltså bli av annan art än den som lämnas å ungdomsvårdsskolorna. Enighet råder om att dessa skolor ha en fostrande och vårdande uppgift och att de icke få ha karaktären av straff- eller disciplinanstalter. Uppfattningen att vården för detta klientel måste ha karaktären av straff bygger utskottet därpå att det måste göras fullkomligt klart för de ungdomar det här gäller att samhällets tålmod visserligen är stort, men att det dock har en gräns, och att den som går över den gränsen drabbas av allvarliga påföljder. För att det uppfostrande arbetet inom ungdomsvårdsskolorna skall kunna fortgå någorlunda störningsfritt är det nödvändigt att de som verka mest upplösande på disciplinen och som begått nya brott, kunna skiljas från skolan och erhålla en strängare behandling på annat håll. Det måste för rektorer och personal inom ungdomsvårdsskolorna vara en styrka vid disciplinens upprätthållande att kunna framhålla för eleverna att den relativa frihet som de åtnjuta inom skolorna är en förmån, som förutsätter ett allvarligt bemödande från elevernas sida att söka föra ett laglydigt liv. Ur allmänhetens synpunkt är det av vikt att ett verksamt skydd beredes mot den intensiva kriminella aktivitet de mest svårbehandlade unga lagöverträdarna ofta lägga i dagen. Detta kräver att vederbörande under icke alltför kort tid hålles intagen i slutan stalt. Så kan ske jämväl inom ungdomsvårdsskolornas ram, men erfarenheten synes ge vid handen, att överförande till öppen avdelning eller t. o. m. utskrivning från dessa skolor, som beslutes av skolans styrelse utan hörande av annan myndighet, någon gång sker snabbare än vad som ur synpunkten att bereda allmänheten trygghet kan anses tillrådligt.

Utskottet har redan framhållit, att ungdomsvårdsskolorna icke få erhålla karaktären av straff- eller disciplinrättningar och att därför åtgärder av straffkaraktär böra vidtagas utanför dessa skolor. Ett motsatt förfarande skulle lätt kunna medföra att dessa skolor och deras elever råkade i vanrykte med påföljd bl. a. att eleverna från skolorna bleve svårare att placera på arbetsmarknaden än vad som annars kunde bli fallet. Beslut om skydds- uppfostran är en social åtgärd, som enligt barnavårdslagen kan vidtagas under olika i lagen beskrivna förutsättningar bl. a. när det gäller barn som i föräldrahemmet utsätts för allvarlig vanvård eller annan fara till sin kroppsliga eller själsliga hälsa. Det vore ytterligt olyckligt om beslut om omhändertagande för skydds- uppfostran skulle komma att i den allmänna meningen framstå som en reaktion jämförlig med ådömande av frihetsstraff. En sådan uppfattning skulle försvåra barnavårdsnämndernas arbete.

Med utgångspunkt från dessa allmänna synpunkter övergår utskottet till en närmare granskning av de i propositionen framlagda lagförslagen och börjar därvid med förslaget till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.

Lagens huvudregel återfinnes i dess 2 §, där det utsäges, att den som ej fyllt aderton år icke må dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl äro därtill. Lagrummet har tillkommit för att motverka den tilltagande benägenheten hos domstolarna att döma till ovillkorliga frihetsstraff som bl. a. riksåklagaren tyckt sig kunna konstatera och funnit oroande.

Riksåklagaren har i sin skrivelse uppgivit, att under år 1950 kunnat märkas en alltmer stegrad benägenhet att döma till ovillkorligt frihetsstraff även i mål, där villkorlig dom i förening med skyddsuffostran å ungdomsvårdsskola tett sig som den lämpligaste påföljden, och till stöd härför åberopat följande från centrala fångregistret hämtade uppgifter rörande antalet ungdomar under 18 år, vilka under nedan angivna år börjat undergå straffarbete eller fängelse:

1945	9
1946	7
1947	6
1948	16
1949	20
1950	32

Vidare har riksåklagaren antagit, att ett ökat antal domar å ovillkorligt frihetsstraff sannolikt vore att förvänta, och uttryckt sin starka oro för den kommande utvecklingen. Till stöd för denna uppfattning har riksåklagaren anfört, att en av högsta domstolen under år 1951¹ meddelad dom torde komma att utöva en prejudicerande verkan på den kommande rättstillämpningen inom förevarande område. Genom denna dom dömdes, under åberopande främst av allmänpreventiva skäl, tre ynglingar i 16—17-årsåldern, som tidigare voro ostraffade och icke förut varit omhändertagna för skyddsuffostran å ungdomsvårdsskola, för en omfattande brottslighet, till övervägande delen bestående av bil- och motorcykeltillgrepp, till långvariga frihetsstraff.

För komplettering av ovannämnda statistik i fråga om år 1951 och första halvåret 1952 har utskottet vänt sig till fångvårdsstyrelsen. Därvid har utskottet inhämtat, att det av riksåklagaren åberopade siffermaterialet icke på ett riktigt sätt återspeglar variationerna i antalet ovillkorliga frihetsstraff för ifrågavarande ungdom. Från styrelsens centrala fångregister har nämligen lämnats följande uppgifter rörande dels antalet personer under 18 år, som nedan angivna år börjat undergå frihetsstraff, och dels antalet personer, som vid meddelandet av lagakraftvunnen dom² å frihetsstraff under nämnda år ej fyllt 18 år:

¹ NJA I 1951 s. 555.

² D. v. s. dom som vunnit laga kraft mot den dömde.

År	Under 18 år vid straff- verkställighetens början:	Under 18 år vid domen:
1945	9	14
1946	7	16
1947	6	11
1948	16	24
1949	20	28
1950	22	32
1951	14	21
1952 1/1—30/6.....	3	10

Att antalet av dem som voro under 18 år vid domen genomgående är högre än det antal ungdomar, som voro under 18 år vid straffverkställighetens början, sammanhänger med att en betydande del av dessa ungdomar varit närmare 18 år vid domens meddelande och därför hunnit fylla 18 år, innan de börjat undergå straffet.¹ I detta sammanhang kunde ha varit av intresse att få sistnämnda statistik belyst genom en jämförelse med antalet villkorliga domar under motsvarande tid för samma åldersgrupp. Med hänsyn till det sätt på vilket rättsstatistiken föres låter sig emellertid en sådan utredning icke göra utan genomgång av hela primärmaterialet.

Av sistnämnda tabell kan man utläsa, att antalet domar å ovillkorligt frihetsstraff steg betydligt i och med att tvångsuppfostran avskaffades. Den variation, som därefter förekommit, är däremot icke av den beskaffenhet att därav i och för sig kan dragas den slutsatsen, att domstolarna visat ökad benägenhet att döma till ovillkorligt frihetsstraff. Snarare tala siffrorna för år 1951 och hittills tillgängliga siffror för år 1952 för en utveckling i motsatt riktning. Den förhållandevis ringa ökning som skett under åren 1949 och 1950, liksom ökningen under år 1948, torde, såsom departementschefen anfört, bland annat sammanhänga med att ett antal av de ungdomar som intagits på ungdomsvårdsskola fortsätter att begå brott i samband med rymningar, permissioner och försöksutskrivningar och på grund därav överföres till fängelserna. Detta torde i sin tur ha orsakats av att ungdomsvårdsskoleorganisationen saknat resurser att omhändertaga de svåraste fallen. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att av de 81 fall under åren 1949—1951, då ungdomar under 18 år ådömts ovillkorligt frihetsstraff, 47 fall avsågo ungdomsvårdsskolelever, och att i 32 av dessa fall vederbörande skolstyrelse eller socialstyrelsen i avgivet yttrande motsatt sig ett återtagande till skolan. Såsom departementschefen anfört har det klientel som under senare år hänvisats till ungdomsvårdsskolorna blivit allt besvärligare. Den av riksdagen i år efter förslag av Kungl. Maj:t redan beslutade utbyggnaden av Sundbo yrkesskola med en specialavdelning för svårbehandlade, vilken icke tillkommit med tanke på nu föreliggande förslag, visar även att socialvården haft påtagliga svårigheter att med de resurser som stått till buds bemästra detta klientel.

¹ Beträffande båda siffrorserierna må här anmärkas, att det förekommit, att samma person till och med inom samma år såväl dömts flera gånger som avtjänat flera frihetsstraff. Samtliga med statistiken avsedda fall röra ynglingar.

Utskottet har för sin del fått det intrycket, att domstolarna tillämpat nu gällande bestämmelser med största omsorg och att de icke ådömt ovillkorligt frihetsstraff i sådana fall, då annan reaktionsform med hänsyn till nu föreliggande anstaltsresurser bort komma till användning. Den praxis som tillämpas är densamma som man velat åstadkomma genom lagändringen, och det är sannolikt att i stort sett samma klientel under nu givna förhållanden skulle ha ådömts ovillkorligt straff, även om den föreslagna lagen gällt. Med hänsyn härtill synes en lagstiftning sådan som den föreslagna opåkallad. I varje fall kan den icke anses så angelägen att den bör föranleda en provisorisk lagstiftning på ett område, där ett omfattande utredningsarbete pågår. Därest ungdomsvårdsskolorna erhålla förbättrade vårdmöjligheter för det svårbehandlade klientelet, komma domstolarna även utan lagändring säkerligen i än färre fall att anse sig tvungna att utdöma ovillkorliga frihetsstraff.

Vidkommande härefter förslaget att domstol utan att döma till villkorlig dom skall kunna överlämna vederbörande till barnavårdsnämnd för omhändertagande för skyddsuppfostran vill utskottet framföra följande synpunkter.

Som departementschefen franhållit, skola domstolarna och barnavårdsnämnderna handla oberoende av varandra. Domstolen skall icke behöva nämndens medgivande för att besluta att överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för den unges omhändertagande för skyddsuppfostran. Nämnden blir å sin sida icke på grund av domstolens beslut skyldig att omhändertaga den sålunda överlämnade för skyddsuppfostran, utan dess skyldigheter skola endast bero av barnavårdslagens innehåll. Denna dualism mellan de båda myndigheterna är uppenbarligen en olägenhet, men den torde vara mycket svår att undgå. I många fall då domstolen enligt nu gällande bestämmelser genom villkorlig dom överlämnar till barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för vederbörandes omhändertagande för skyddsuppfostran sker detta under den tysta förutsättningen att vederbörande blir omhändertagen på ungdomsvårdsskola och kommer att för viss ej allför kort tid hållas intagen på slutet avdelning.

Domstolen har emellertid, då domen beslutas, inga som helst garantier för att så verkligen blir förhållandet. Det är möjligt att nämnden, även om den på förhand varit inställd på skyddsuppfostran inom ungdomsvårdsskola, ändrar mening och i stället placerar vederbörande i enskilt hem. Det är också möjligt att nämnden söker plats för den dömde på ungdomsvårdsskola, men att skolbyråchefen inom socialstyrelsen icke finner honom kvalificerad för vård där eller icke kan finna plats för honom, åtminstone icke å skola med slutet avdelning. Slutligen finns möjligheten att vederbörande visserligen blir intagen å ungdomsvårdsskola men att skolans styrelse så gott som omedelbart skriver ut honom. Med detta för ögonen kan en domstol i vissa fall finna det nödvändigt för samhällsskyddets skull att döma till ovillkorligt frihetsstraff. De fall då så sker kunna bli än flera, om man berövar domstolen den hållhake på den dömde, som den villkorliga domen dock utgör.

Att såsom skett i förslaget överföra vidgade befogenheter till barnavårdsnämnderna synes i varje fall icke böra komma i fråga i form av en proviso-

risk lag, innan man fått klart för sig hur barnavårdsnämnderna i framtiden skola vara organiserade. Denna fråga är under utredning av barnavårdskommittén. Såsom framgår av den föregående redogörelsen kan det nämligen ifrågasättas, om rättssäkerhetens intressen med barnavårdsnämndernas nuvarande organisation äro fullt tillgodosedda.

Utskottet finner med hänsyn till det sagda den föreslagna anordningen mindre välbetänkt.

På grund av vad sålunda anförts, anser sig utskottet böra avstyrka bifall till propositionen i vad den innefattar förslag till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig och som en följd härav jämväl avstyrka bifall till den föreslagna ändringen i barnavårdslagen.

Utskottet finner de synpunkter som legat till grund för övriga i propositionen föreslagna lagändringar beaktansvärda. Särskilt vill utskottet understryka angelägenheten av att mål mot underårig behandlas med tillbörlig skyndsamtighet. Med hänsyn till att de olika lagförslagen gripa in i och stå i samband med varandra och även med hänsyn till det omfattande utredningsarbete som pågår, anser utskottet dock icke, att exempelvis de i och för sig önskvärda reglerna om skyndsamtighet böra brytas ut ur lagförslagen och nu antagas i form av särskilda lagar. Utskottet anser sig alltså jämväl i fråga om övriga lagförslag böra hemställa om avslag å propositionen.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 223 med förslag till lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig m. m.

2) av herr *Branting*, fru *Sjöström-Bengtsson* och fru *Wallentheim*, vilka i fråga om utskottets motivering ansett, att tredje stycket å s. 41 bort ha följande lydelse:

Departementschefen har i motsats till kommittéerna icke närmare angivit vad som skall förstås med särskilda skäl i vidare mån än att enligt hans mening frihetsstraff bör tillgripas endast i sällsynta undantagsfall och att det får ankomma på domstolarna att med ledning av stadgandet och efter fri prövning av samtliga omständigheter i det särskilda fallet bestämma samhällsreaktionen. Utskottet delar departementschefens uppfattning att frihetsstraff endast bör tillgripas i undantagsfall. Såsom utskottet i annat sammanhang anført får såsom särskilt skäl icke accepteras den åsikten att en dom å ovillkorligt frihetsstraff skulle vara bättre ägnad än skydds-
uppfostran att avhålla andra än den tilltalade från att begå liknande brott. Ej heller bör såsom särskilt skäl närmast kunna återopas brottets grovhet. Målsättningen för den behandling som bör komma i fråga för den ungdom det här gäller är i första hand att genom uppfostrande åtgärder söka tillrättaföra den unge och återinpassa honom i samhället. Det torde utan tvivel förhålla sig så att socialvården i jämförelse med fångvården har större möjligheter att nå detta mål. Tillfälliga misslyckanden med behandlingen på ungdomsvårdsskola få sålunda icke tagas till intäkt för att socialvården icke

lyckats med sin uppgift och föranleda ett ådömande av frihetsstraff. Enligt utskottets mening synas såsom särskilda skäl i huvudsak endast böra godtagas att socialvårdens resurser i det enskilda fallet befunnits otillräckliga.

Särskilt yttrande

av herr *Branting*, som anförde:

Under behandlingen av förevarande ärende har upplysts, att åtskilliga barn i åldern 9—12 år äro intagna på ungdomsvårdsskolorna. Jag har inhämtat, att för närvarande 58 barn i denna ålder finnas fördelade på skolorna enligt följande uppställning:

- på L ö v s t a 1 nioåring, 2 tioåringar, 2 elvaåringar och 5 tolvåringar;
- på Ö s t r a S p å n g 2 elvaåringar och 6 tolvåringar;
- på H a m m a r g å r d e n 1 tioåring, 7 elvaåringar och 5 tolvåringar;
- på V e m y r a 1 tioåring och 4 tolvåringar;
- på G u d m u n d s g å r d e n 3 elvaåringar och 2 tolvåringar;
- på F o l å s a 1 tioåring, 1 elvaåring och 6 tolvåringar;
- på G r ä s k ä r r 1 nioåring, 3 elvaåringar och 3 tolvåringar samt
- på B r o b y 2 tolvåringar.

Av förevarande skolor äro samtliga utom Lövsta skolhem, d. v. s. avsedda för barn i skolpliktig ålder. Lövsta har såväl skolhem som yrkesskola och är alltså den enda av dessa skolor, där barn och ungdom i alla förekommande åldrar mottagas för skyddsupfostran. Broby är flickskola, alla övriga pojkskolor.

Det synes mig uppenbart, att barn i åldern under 12 eller 13 år icke böra omhändertagas på samma anstalter som ungdom i mera framskriden ålder, vilken omhändertagits på grund av grov vanart eller begångna brott. Enligt uppgift lära de yngsta barnen bo för sig, men andra utrymmen, ävenså fritidsområden, torde vara gemensamma, varför en viss sammanblandning av eleverna i alla fall icke kan undvikas.

Såsom framgår av utskottets utlåtande råder en avsevärd platsbrist, när det gäller omhändertagande av ungdom i åldern 15—17 år, som begått brott. Måhända skulle denna platsbrist kunna i någon mån avhjälpas, om man kunde undvika att placera barn i de lägsta åldrarna på ungdomsvårdsskolor. Över huvud taget kan ifrågasättas huruvida omhändertagande på anstalt är den lämpligaste behandlingsformen för barn i dessa åldrar. Icke blott för de minsta barnens skull utan även med hänsyn till sagda platsbrist har jag ansett skäl föreligga för ett påpekande från utskottets sida av nu anmärkta förhållanden vilka understryka behovet av att ytterligare resurser ställas till socialvårdens förfogande. Påpekandet har även föranletts av att ungdomsvårdsskolorna enligt propositionen skola få ett tillskott av ännu svårare klientel än det som för närvarande hänvisas dit.